

Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Poznaniu

PRZEWODNIK

Austriackie doświadczenia

**Możliwości dywersyfikacji działań
na terenach wiejskich**

Poznań, 2010 r.

Opracował zespół:

<i>Baranowska Leokadia</i>	<i>Kobierska Wiesława</i>
<i>Bartz Grażyna</i>	<i>Kowalska Katarzyna</i>
<i>Biechowiak-Drożak Halina</i>	<i>Labok Anna</i>
<i>Bojarczuk Wiesława</i>	<i>Labok Krzysztof</i>
<i>Bulińska Urszula</i>	<i>Lebiedź Bożena</i>
<i>Ciupka Dominika</i>	<i>Lewandowska Maria</i>
<i>Czarnecka Anna</i>	<i>Matuszewska Danuta</i>
<i>Dąbrowska-Żądło Zofia</i>	<i>Mejsner Dorota</i>
<i>Dąbrowski Grzegorz</i>	<i>Modrzejewska Maria</i>
<i>Dewo Ewa</i>	<i>Sadowska Iwona</i>
<i>Gondek Henryk</i>	<i>Siekierska Małgorzata</i>
<i>Górska Ilona</i>	<i>Stanisławska Anna</i>
<i>Górzna Monika</i>	<i>Stencel-Szykowna Barbara</i>
<i>Graf Iwona</i>	<i>Szymański Chrystian</i>
<i>Graf Krzysztof</i>	<i>Szymczak Teresa</i>
<i>Jankowski Karol</i>	<i>Tokarek Artur</i>
<i>Jaworska-Jach Helena</i>	<i>Wachowiak Elżbieta</i>
<i>Jęczkowski Ziemowit</i>	<i>Wawrzyniak Barbara</i>
<i>Kaczmarek Elżbieta</i>	<i>Wieczorek Władysław</i>
<i>Kaczmarek Katarzyna</i>	<i>Wiśniewski Eugeniusz</i>
<i>Kądziołka Jadwiga</i>	<i>Wojciech Irena</i>
<i>Klonowska Czesława</i>	<i>Zielińska Katarzyna</i>
<i>Kmiecik Zofia</i>	

Niniejszy przewodnik jest efektem projektu w ramach programu Unii Europejskiej w zakresie kształcenia zawodowego – Leonardo da Vinci - Wymiany i Staże pt: „DODATKOWE DOCHODY – ŹRÓDŁO DLA MIESZKAŃCÓW WSP”, nr projektu: PL/09/LLP-LdV/VETPRO/140351

Spis treści

1.	UWARUNKOWANIA PRZYRODNICZE I GOSPODARCZE PRODUKCJI ROLNEJ W AUSTRII	4
2.	STRUKTURA OBSZAROWA GOSPODARSTW ROLNYCH W AUSTRII – PORÓWNANIE Z WARUNKAMI POLSKIMI	9
3.	ZMIANY W FUNKCJONOWANIU I ROLI GOSPODARSTW ROLNYCH W KONTEKŚCIE ZACHODZĄCYCH PRZEMIAN GOSPODARCZYCH	16
4.	MIEJSCE AGROTURYSTYKI I SPRZEDAŻY BEZPOŚREDNIEJ W DOCHODACH GOSPODARSTW	21
5.	ORGANIZACJE I INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE DYWERSYFIKACJĘ DZIAŁAŃ W GOSPODARSTWACH ROLNYCH AUSTRII	28
6.	POZYTYWNE WZORCE DYWERSYFIKACJI DZIAŁAŃ GOSPODARSTW ROLNYCH W AUSTRII	34
7.	MOŻLIWOŚCI SKORZYSTANIA Z AUSTRIACKICH DOŚWIADCZEŃ W POLSCE I WIELKOPOLSCE	47

1. UWARUNKOWANIA PRZYRODNICZE I GOSPODARCZE PRODUKCJI ROLNEJ W AUSTRII

Austria zajmuje 83.871 km², zamieszkuje ją 8,3 mln mieszkańców. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 99 osób/km² (najwięcej ludności zamieszkuje w Wiedniu i Dolnej Austrii, najmniej w Tyrolu). Stolicą Austrii jest Wiedeń. Główne miasta to Linz, Graz, Salzburg, Innsbruck, Klagenfurt. W miastach mieszka 66% ludności, z czego około 21% w stolicy. Austria jest członkiem Unii Europejskiej od 01.01.1995 roku, a od 01.01.2002 roku jednostką monetarną jest Euro (przedtem szyling). Językiem urzędowym jest niemiecki, w niektórych regionach dodatkowo używa się słoweńskiego i chorwackiego. Skład etniczny tego kraju przedstawia się następująco: Austriacy (91,1%), Turcy (0,8%), Chorwaci (0,8%), Niemcy (0,5%), Węgrzy (0,4%), Słoweńcy (0,4%), Czesi (0,2%).

Granice państwa.

Austria graniczy od północy z Niemcami (784 km) i Czechami (362 km), od zachodu ze Szwajcarią (164 km) i Lichtensteinem (35km), od południa z Włochami (340 km) i Słowenią (330 km), od wschodu z Węgrami (366 km) i Słowacją (91 km). Najdłuższa przekątna z zachodu na wschód Austrii wynosi 573 km, a z północy na południe – 294 km. Kraj ten nie ma dostępu do morza.

Kraje związkowe Austrii.

Republika Austrii jest federacją, którą tworzy 9 niżej wymienionych krajów związkowych zwanych landami. Kraje związkowe dzielą się na 99 powiatów (niem. Bezirk) i 15 miast wydzielonych (niem. Statutarstädte) i 2 357 gmin (niem. Gemeinde). Wiedeń, który jest stolicą Austrii jest jednocześnie jest krajem związkowym.

Polska nazwa	Nazwa niemiecka	Stolica	Powierzchnia	Ludność
Burgenland	<i>Burgenland</i>	Eisenstadt	3 965 km ²	227 570
Karyntia	<i>Kärnten</i>	Klagenfurt	9 536 km ²	559 400
Dolna Austria	<i>Niederösterreich</i>	Sankt Pölten ^[4]	19 178 km ²	1 545 800
Górna Austria	<i>Oberösterreich</i>	Linz	11 982 km ²	1 376 800
Salzburg	<i>Salzburg</i>	Salzburg	7 154 km ²	515 330
Styria	<i>Steiermark</i>	Graz	16 392 km ²	1 183 300
Tyrol	<i>Tirol</i>	Innsbruck	12 648 km ²	673 500
Przedarlania	<i>Vorarlberg</i>	Bregenz	2 601 km ²	372 790
Wiedeń	<i>Wien</i>	–	415 km ²	1 550 120

Gospodarka.

W Austrii występuje społeczna gospodarka rynkowa. Główne gałęzie gospodarki to usługi (turystyka, handel, tranzyt, instytucje finansowe i ubezpieczeniowe), przemysł oraz rolnictwo. Zasoby bogactw naturalnych nie pokrywają potrzeb państwa. Wydobywa się tu rudy żelaza, ropę naftową, gaz ziemny, węgiel kamienny i brunatny, grafit, sól kamienną, kwarc i surowce ceramiczne (m.in. glinę) oraz magnezyt, którego Austria jest największym producentem na świecie. Podatki stanowią 43% PKB. Struktura zatrudnienia przedstawia się następująco: usługi – 66,9%, przemysł – 30,8%, rolnictwo – 2,3%. W handlu zagranicznym eksportuje się głównie maszyny – 31%, półfabrykaty – 15%, tekstylia – 8%, a importuje – maszyny – 23%, półprodukty – 16%, samochody – 10%. Głównymi partnerami handlowymi Austrii są Niemcy, Włochy, Szwajcaria, Japonia. Bezrobocie w zależności od metod liczenia wynosi 4,4% albo 6,8%. Wskaźnik Giniego, czyli poziom rozpiętości w dochodach wynosi 29 i jest jednym z najniższych na świecie.

Przemysł.

Największym ośrodkiem przemysłowym jest Wiedeń i jego okolice. Dominują tu liczne drobne i średnie zakłady produkcyjne. Huty żelaza zlokalizowane są w okolicach Linzu, a huty aluminium w Ranshofen. W Austrii znajdują się również zakłady petrochemiczne (produkcja tworzyw sztucznych), maszynowe (samochody ciężarowe), elektrotechniczne, metalowe, środków transportu, spożywcze, włókiennicze, drzewne. W pobliżu Salzburga znajdują się zakłady produkujące instrumenty optyczne. Aż 70% energii dostarczają elektrownie wodne.

Rolnictwo i leśnictwo.

Dominują gospodarstwa średnie. Użytki rolne stanowią 41,5% powierzchni kraju, na nie składają się grunty orne i sady – 18,3%, użytki zielone (łąki i pastwiska) – 24%. Dominuje uprawa zbóż – jęczmień, pszenica, kukurydza i owies. Uprawia się również buraki cukrowe, rośliny pastewne, ziemniaki, warzywa i owoce (głównie winorośl i produkcja wina, z której Austria słynie). Specyfiką jest uprawa gruszek z przeznaczeniem na moszcz i inne regionalne trunki. Hoduje się bydło, trzodę chlewną, drób, owce. Rybołówstwo śródlądowe rozwinięte jest głównie nad jeziorem Nezyderskim. Lasy obejmują 39% powierzchni kraju. Rozwinięta jest produkcja papieru, tarcicy i zapalek, a w ostatnich latach wykorzystanie zrębków drewnianych jako materiału opałowego.

Turystyka.

Wiodącym działem gospodarki Austrii jest turystyka. W kraju znajdują się liczne zabytki architektoniczne i atrakcje kulturalne. Dla turystów przygotowano ponad 100 tysięcy obiektów - hoteli, pensjonatów, pokoi gościnnych, nartostrad, wyciągów. Są tu także liczne uzdrowiska m.in. Baden, Badgastein, Innsbruck. Corocznie przybywa tu ok. 20 mln turystów, głównie do Tyrolu, Salzburga i Karyntii. W Wiedniu odbywają się liczne Konferencje międzynarodowe, spotkania polityczne, naukowe i kulturalne.

Bardzo dobrze rozwinięta jest komunikacja, zwłaszcza kolejowa (6,6 tys. km) i drogowa (11,7 tys. km). Atrakcją są również liczne tunele kolejowe i drogowe pod Alpami – najdłuższe to Arlberg 1 km (drogowy) i Tauryjski 8,6 km (kolejowy). Rozwinięta jest też żegluga na Dunaju, a największe porty to Wiedeń i Linz. Międzynarodowy port lotniczy zlokalizowany jest w Schwechat w odległości ok. 20 km od Wiednia.

Położenie geograficzne i ukształtowanie terenu.

Austria jest krajem położonym w Europie Środkowej na obszarze pomiędzy 47° północnej szerokości, a 13° wschodniej długości geograficznej nad rzeką Dunaj. Krajobraz Austrii jest bardzo zróżnicowany i tworzą go zarówno nizinne jeziora, kotliny śródgórskie, jak i lodowce. Ponad 60% powierzchni kraju zajmują Alpy, a pozostała część przypada na Przedpole Alpejskie, część Przedpola Karpackiego, Kotlinę Węgierską i niewielki skrawek Masywu Czeskiego. Centralną część Austrii zajmują Alpy Wschodnie, które dzielą się na Alpy Północne, Alpy Centralne oraz Alpy Południowe. W Alpach Centralnych występują najwyższe szczyty: Grossglockner (3797 m n.p.m.) w Wysokich Taurach oraz Wildspitze (3774 m n.p.m.) w Alpach Otztalskich. Tutaj też najlepiej wykształcone zostały formy polodowcowe. U stóp Grossglockner spływa najdłuższy w Alpach Wschodnich lodowiec Pasterz (10,2 km). Pomiędzy Alpami Centralnymi, a Północnymi i Południowymi rozciągają się rozległe doliny pochodzenia tektonicznego ozdobione licznymi

jeziorami polodowcowymi. Austria ma 573 km długości, a na jej zachodnim i wschodnim krańcu znajdują się dwa największe jeziora: Bodeńskie i Nezyderskie (największe jezioro stepowe w Europie).

Z Alp wypływa większość rzek Austrii, a główna rzeka Dunaj jest ważnym szlakiem komunikacyjnym z największymi portami kraju we Wiedniu i Linz. Dolina Dunaju jest niezwykle malownicza (występuje w niej kilka wąskich przełomów) i to w niej właśnie skupia się produkcja rolnicza ze względu na najbardziej urodzajne gleby. Prowadzona tu produkcja rolnicza zaspokaja 90% zapotrzebowania Austrii na żywność.

Na północ od Dunaju kraj jest w przeważającej mierze płaski i zalesiony. Dolna Austria, Burgenland i Styria to najważniejsze tereny uprawy winorośli ze względu na korzystne nasłonecznienie.

Zdjęcie: Tereny rolnicze w drodze do Rohrbach

Klimat.

Austria znajduje się w strefie klimatu umiarkowanego. Jednak jest on silnie modyfikowany przez ukształtowanie powierzchni kraju i znaczne wysokości nad poziomem morza. Klimat Alp ma wszelkie cechy klimatu górskiego, a w partiach wysokogórskich panuje klimat hal, powyżej zaś klimat wiecznych śniegów. Występuje tu typowy dla Alp wiatr lokalny zwany fenem – ciepły i suchy wiatr wiejący od gór, głównie wczesną wiosną i jesienią. Natomiast na pozostałym terenie mamy do czynienia z klimatem umiarkowanym wilgotnym, przechodzącym ku południowemu – wschodowi w kontynentalny klimat panoński (ciepły i suchy). Średnia roczna suma opadów

atmosferycznych na terenach górskich wynosi nawet 2 000 mm i obniża się ku wschodowi, nawet do 76 mm. Na nizinach roczna suma opadów wynosi 500-900 mm. Średnia temperatura najcieplejszego miesiąca lipca, notowana w stolicy kraju wynosi 20°C, natomiast najzimniejszego miesiąca stycznia spada do -2°C.

W Alpach wyraźnie widać piętrowość klimatyczno – roślinną, a uprawy rolne sięgają niekiedy do granicy 1 700 m n.p.m., a do 2 000 m n.p.m. rosną lasy świerkowe i modrzewiowe oraz kosówka. Do wysokości 3 000 m n.p.m. spotyka się jeszcze roślinność zielną i drobne krzewy, a wyżej ponad lodowcami mchy i porosty.

Flora i fauna.

Roślinność alpejska oraz lasy iglaste i bukowo-jodłowe pokrywają 46% kraju i jest to jeden z największych wskaźników w Europie. Od czerwca do września wysoko położone pastwiska pokryte są kolorowymi kwiatami alpejskimi, które przystosowały się do życia w trudnych warunkach. Rośliny te posiadają długie korzenie stawiające opór surowym wiatrom, a jasne kolory kwiatów (wynik silnego promieniowania ultrafioletowego) przyciągają owady. Storczyki, szarotka alpejska, mniszek lekarski i mak alpejski utrzymują się przy życiu nawet na największych wysokościach. Szarotka alpejska rosnąca w szczelinach skalnych jest jedną z najstojniejszych roślin występujących w Alpach. W regionach alpejskich jeszcze do niedawna gatunkiem zwierząt zagrożonym wymarciem był koziorożec alpejski żyjący na wysokości 3 000 m n.p.m. Niżej występują kozice górskie oraz doskonale zdomowione świstaki, a nad halami latają liczne gatunki motyli. Zarówno fauna, jak i flora są chronione w licznych rezerwach i parkach narodowych. Stanowią one 24% terytorium kraju, a największy – Karwendel zajmuje powierzchnię 72 tysięcy ha.

Przyroda, a rolnictwo.

Naturalna roślinność nizin, kotlin i przedgórzy alpejskich ustąpiła miejsce terenom użytkowanym rolniczo. Największe znaczenie dla rolnictwa mają łąki i pastwiska, które jako pierwsze zostały objęte rolnictwem ekologicznym. To właśnie one posiadają bogatą różnorodność gatunkową traw i ziół, co znajduje odzwierciedlenie w wysokiej jakości produkowanego austriackiego surowego mleka.

Produkcja rolna w Austrii w dużej mierze oparta jest na filozofii zarządzania ekologicznego i życia zgodnego z naturą oraz świadomości, że zasoby naturalne muszą być wykorzystywane w taki sposób, aby nie zabrakło ich dla przyszłych pokoleń. Austria najlepiej spośród krajów Unii Europejskiej rozwija rolnictwo ekologiczne. Około 16% powierzchni użytków rolnych zajmują gospodarstwa ekologiczne, a 14% austriackich rolników prowadzi gospodarstwa metodami

ekologicznymi. Wzrasta też zapotrzebowanie na tego rodzaju produkty. Wzrost popytu wynika z rozpowszechnionej sprzedaży ekologicznej żywności po niezbyt wygórowanych cenach.

Austriacki Program Rolnośrodowiskowy jest kluczowym narzędziem wspierającym rozwój rolnictwa ekologicznego. Kompleksowe podejście do produkcji naturalnymi metodami ukierunkowane jest na najniższe wykorzystywanie zewnętrznych źródeł energii, wspieranie naturalnych mechanizmów samoregulujących przemiany zachodzące w glebie z uwzględnieniem rotacji upraw oraz nawożenia organicznego i naturalnego.

2. STRUKTURA OBSZAROWA GOSPODARSTW ROLNYCH W AUSTRII – PORÓWNANIE Z WARUNKAMI POLSKIMI

Topografia obu krajów jest zróżnicowana, co ma istotny wpływ na formę wykorzystania ziemi, a co za tym idzie na skalę i kierunek produkcji rolnej w obu krajach. Austria jest krajem w większości górzystym, podczas gdy Polska charakteryzuje się w przeważającej części płaskim ukształtowaniem terenu.

Z czynników ekonomicznych oraz politycznych, mających wpływ na strukturę agrarną wymienić należy wielkość produktu krajowego brutto przypadającego na mieszkańca. Świadczy on o ogólnym bogactwie kraju oraz jego rozwoju, a w odniesieniu do struktury agrarnej określa zarówno możliwość rozwoju gospodarstw poprzez dostarczenie im niezbędnego kapitału (techniczne uzbrojenie pracy i ziemi), a w stosunku do właścicieli nierentownych jednostek określa możliwość alternatywnego zarobkowania w pozarolniczych działach gospodarki. Oba badane kraje różnią się przy tym w odniesieniu do PKB przypadającego na 1 mieszkańca, który w 2004 roku w Austrii wyniósł 31,3 tys., a w Polsce 11,5 tys. dolarów USA [Encyklopedia Powszechna 2007]. Innym politycznym czynnikiem mającym wpływ na stan oraz dynamikę struktury agrarnej w obu analizowanych krajach jest okres uczestnictwa we Wspólnej Polityce Rolnej UE. Austria jest członkiem UE od 1995, a więc 9 lat dłużej niż Polska.

Wspomniane zaszłości historyczne także są odmienne w obu krajach. Przede wszystkim Austria pozostawała w swoim obecnym terytorium jednym i niepodległym państwem, stąd jednolite były uwarunkowania polityczne, mające istotny wpływ na kształtowanie się struktury agrarnej. Polska natomiast przez 123 lata nie istniała jako państwo a jej terytorium podzielone było pomiędzy trzy państwa zaborcze, podlegając w każdym przypadku innej polityce rolnej, czego obecnym skutkiem jest duże zróżnicowanie struktury wielkościowej gospodarstw.

Wspomniane różnice obrazuje zamieszczona poniżej tabela.

Struktura gospodarstw rolnych

	Austria	Polska
Liczba ludności [mln]	8	38,9
Powierzchnia kraju [tys. km ²]	83,71	312,69
Użytki rolne ogółem [mln. ha]	3,3	15,9
Grunty orne [mln. ha]	1,4	12,2
TUZ [mln. ha]	1,8	3,4
Sady [mln. ha]	0,1	0,3
Lasy [mln. ha] (%)	3,34 (39% pow. kraju)	9,0 (28,9 pow. kraju)
Użytki rolne na 1 mieszkańca [ha]	0,41	0,41
Liczba gospodarstw (powyżej 1ha)	165 000	1 741 000
UR na gospodarstwo	19,3	6,5
Zatrudnienie	163 000	2 263 000
Średnia wielkość gospodarstwa (ha)	18,8	10,15
Ilość gospodarstw ekologicznych	20 102	13 000
Powierzchnia UR w gosp. ekologicznych	373 000	270 000

Rolnictwo w Austrii ma charakter wysokotowarowy. W zasadzie pokrywa potrzeby kraju w zakresie żywienia ludność, a niektóre produkty są także przedmiotem eksportu. Ziemie orne zajmują jedynie 20% powierzchni kraju. W strukturze własnościowej przeważają małe i średnie gospodarstwa. Ponad 30% gospodarstw liczy mniej niż 5ha, a 6% powyżej 50ha. Ze zbóż uprawia się głównie pszenicę i kukurydzę oraz żyto, jęczmień i owies. Z okopowych pierwsze miejsce zajmują buraki cukrowe, a następnie ziemniaki. Duże znaczenie ma uprawa winnej latorośli. Pod względem pogłowia zwierząt hodowlanych pierwsze miejsce zajmuje trzoda chlewna, a następnie bydło i owce. Lasy pokrywają 39% kraju, a drewno stanowi jeden z najważniejszych surowców

naturalnych. Austria należy do tych nielicznych krajów europejskich, które eksportują drewno, celulozę, papier i wiele produktów z drewna. Drewno stanowi również ważny surowiec wykorzystywany w energetyce odnawialnej.

Dzięki funduszom z Brukseli w Austrii przyjęto i w znacznej części zrealizowano ambitny program rozwoju Rolnictwa Przyjaznego dla Środowiska Naturalnego. Objęto nim 70% powierzchni gospodarstw. W innych krajach UE podobne programy obejmują cztery razy mniej gospodarstw. Austria zajmuje w UE czołowe miejsce w ekologicznej uprawie roli i hodowli zwierząt. Liczba rolników ekologicznych wzrosła z niespełna 2 tys. w 1990 r. do ponad 20 tys. w 2009. "Biobauerzy" zmniejszają zużycie nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin. Jest to bardziej skomplikowane, niż chemia, ale opłacalne - jedna trzecia produkcji tych gospodarstw to korzystny eksport. Z rolnictwa żyje 4,2% mieszkańców Austrii. W kraju tym istnieje ok. 250 tys. gospodarstw rolnych, z czego ponad 90 tys. zajmuje się hodowlą bydła, 80 tys. uprawą roślin, prawie 50 tys. gospodarką leśną, a 30 tys. uprawą warzyw, owoców i winorośli. Część gospodarstw ma mieszany profil produkcji. Dla dwóch trzecich właścicieli zyski z gospodarstwa stanowią tylko uboczne źródło dochodów.

Grunty orne i sady zajmują 18,3% pow. kraju, łąki i pastwiska — 24,0%; przeważają drobne i średnie gospodarstwa rolne; główne regiony rolnicze znajdują się w Dolnej i Górnej Austrii oraz Burgenlandzie. Do najważniejszych roślin uprawnych należą: zboża, buraki cukrowe, ziemniaki, winorośl (gł. w północno-wschodniej Austrii); rozwinięte jest warzywnictwo i sadownictwo; hodowla bydła (w Alpach — typu mlecznego), trzody chlewnej, drobiu i owiec. W gospodarce Austrii duże znaczenie ma leśnictwo (baza surowcowa dla przemysłu drzewnego i papierniczego, zapobieganie degradacji środowiska, walory rekreacyjne w regionach turystycznych). Dzięki wysokiej mechanizacji i intensyfikacji nawożenia osiąga się w Austrii jedne z wyższych plonów na świecie.

Do najważniejszych roślin uprawnych należą: zboża, buraki cukrowe, ziemniaki, winorośl (gł. w północno-wschodniej Austrii); rozwinięte jest warzywnictwo i sadownictwo; hodowla bydła (w Alpach — typu mlecznego), trzody chlewnej, drobiu i owiec; w gospodarce Austrii duże znaczenie ma leśnictwo (baza surowcowa dla przemysłu drzewnego i papierniczego, zapobieganie degradacji środowiska, walory rekreacyjne w regionach turystycznych). Dzięki wysokiej mechanizacji i intensyfikacji nawożenia osiąga się w Austrii jedne z wyższych plonów na świecie.

Struktura produkcji roślinnej w Austrii (Powierzchnia w 1.000 ha, plon w dt/ha)

Rok	2006		2007		2008	
	Powierzchnia	Plon	Powierzchnia	Plon	Powierzchnia	Plon
Pszenica	284,6	49,1	293,0	47,8	296,8	56,9
Żyto	26,9	34,8	46,7	40,4	53,2	41,1
Jęczmień	206,4	44,3	193,3	41,9	185,9	52,1
Owies	35,2	37,3	31,1	31,8	26,6	40,7
Kukurydza na ziarno	159,3	92,4	170,9	99,3	194,1	110,6
Ziemniaki	22,2	344,0	22,7	294,9	22,8	332,0
Buraki cukrowe	39,4	632,7	42,3	628,4	43,0	718,4

Znaczenie rolnictwa ekologicznego w poszczególnych krajach określono w oparciu o dwa wskaźniki: udział gospodarstw ekologicznych oraz udział powierzchni ekologicznej. Stwierdzono, że najwyższe wartości oba wskaźniki osiągnęły w 2004 roku w Austrii, gdzie udział gospodarstw ekologicznych w ogólnej liczbie gospodarstw wynosił 11,3%, a udział powierzchni ekologicznej w stosunku do ogólnej powierzchni użytków rolnych – 13,53%. W krajach członkowskich Unii Europejskiej rolnictwo ekologiczne wspierane jest w ramach programów rolnośrodowiskowych, które są obowiązkowym instrumentem wspierania rozwoju obszarów wiejskich, realizowanym w ramach II filaru Wspólnej Polityki Rolnej. W Austrii wysokość dopłat do powierzchni upraw ekologicznych dla gospodarstw w okresie przestawiania i po uzyskaniu certyfikatu zgodności jest taka sama. Należy zauważyć, iż w Polsce i w Austrii pełna stawka dotacji przysługuje jedynie mniejszym gospodarstwom.

W Polsce rolnicy ekologiczni otrzymują bezpośrednie dopłaty do upraw ekologicznych i kosztów kontroli gospodarstw dopiero od roku 1999. Wprowadzone dotacje spowodowały również w Polsce znaczne zwiększenie liczby gospodarstw o charakterze ekologicznym. W latach 1999–2004 odnotowano siedmiokrotny wzrost liczby tych gospodarstw.

Austria najlepiej spośród krajów Unii Europejskiej rozwija rolnictwo ekologiczne. Około 11% użytków rolnych zajmują gospodarstwa ekologiczne. Jak wynika z badań przeprowadzonych wśród rolników austriackich, aż 72% spośród nich jest zadowolonych z obecnych trendów w rolnictwie.

Liczba gospodarstw w poszczególnych grupach obszarowych [tys.]

Kraj	Rok	< 5 ha	5- 20 ha	20 - 50	> = 50	Ogółem
AUSTRIA	2005	54,9	70,7	34,2	10,9	170,7
	2007	55,3	65,5	33,3	11,3	165,4
POLSKA	2005	1751	608	97	21	2477
	2007	1637	629	101	24	2391

Struktura gospodarstw według grup obszarowych [gospodarstwa ogółem = 100]

Kraj	Rok	<5 ha	5- 20 ha	20-50	> , = 50
AUSTRIA	2005	32	41	20	6
	2007	33	40	20	7
POLSKA	2005	71	25	4	1
	2007	68	26	4	1

W Polsce struktura obszarowa gospodarstw rolnych wskazuje na ich nadmierne rozdrobnienie. Sytuacja taka stanowi poważną barierę w rozwoju i intensyfikacji rolnictwa utrudnia prawidłowe wykorzystanie sprzętu zmechanizowanego. Gospodarstwo rolne to obszar użytków rolnych, gruntów pod stawami oraz sklasyfikowanych jako użytki rolne gruntów pod zabudowaniami, przekraczający łącznie powierzchnię 1,0 ha. Przeciętna wielkość gospodarstwa indywidualnego wynosi 10,15 ha. Gospodarstwa małe liczące do 5ha użytków rolnych stanowią aż 55 %; liczbę tych gospodarstw określa się na ponad 1,5 mln. Gospodarstwa liczące powyżej 50 ha zajmują tylko około 1 % areалу ziemi uprawnej. Wielkość gospodarstwa w Polsce jest mniejsza niż w wielu państwach europejskich np. w Wielkiej Brytanii gospodarstwa są większe 10-krotnie, a we Francji i Dani 5-krotnie. Nawożenie mineralne ma duże znaczenie w intensyfikacji produkcji rolnej. Ilość nawozów stosowanych w polskim rolnictwie systematycznie wzrastała aż do 1989 roku (182kg / hektar). Po wprowadzeniu mechanizmów rynkowych w naszej gospodarce ze względu na bardzo wysokie ceny ich użycie zmalało. W chwili obecnej polski rolnik wysiewa około 70kg / ha, Holandia – 260kg; Niemcy i Francja – 150kg; Norwegia – 200kg; mniej wysiewa się w Rosji – 20kg i na Ukrainie - 30kg.

Typy gleb i rozmieszczenie gospodarstw w Polsce.

Gleby średnie i słabe stanowią ponad 60% powierzchni kraju. Gleby najlepsze i bardzo dobre stanowią zaledwie 3,5% powierzchni. Najlepsze gleby występują przede wszystkim na

Wyżynie Lubelskiej, Kielecko-Sandomierskiej, na Kujawach, Żuławach Wiślanych, Równinie Pyrzyckiej.

Przestrzenne zróżnicowanie warunków naturalnych w Polsce oraz niejednakowe wymagania roślin uprawnych wpływają na rejonizację upraw, efekty i nakłady pracy rolników. Dużym utrudnieniem prac polowych jest zmienność i różnorodność warunków pogodowych w poszczególnych latach.

Użytki rolne, czyli grunty wykorzystywane rolniczo, stanowią w Polsce 60% powierzchni kraju. Wśród nich dominują pola uprawne - grunty orne obejmujące 47% powierzchni kraju. Łąki i pastwiska - użytki zielone (UZ) stanowią 13% powierzchni UR. W Polsce w okresie powojennym nastąpił znaczny ubytek UR, w wyniku czego powierzchnia rolna w przeliczeniu na 1 mieszkańca zmalała z 0.9 do 0.5 ha.

W Polsce występują trzy formy własności użytków rolnych. Własność prywatna stanowi - 76% UR, spółdzielcza i państwowa i pozostałe 24% UR. Gospodarka spółdzielcza ma największy udział w regionie poznańskim i opolskim. Własność państwowa obejmuje przede wszystkim gospodarstwa rolne przejęte przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa i pozostałe państwowe gospodarstwa rolne. Mają one największy odsetek ziem uprawnych w północnej i wschodniej części kraju.

Strukturę wielkości gospodarstw cechuje w kraju nadmierne ich rozdrobnienie. Najsilniejszym rozdrobnieniem odznacza się Podkarpacie oraz obszary wokół dużych skupisk ludności. Największe gospodarstwa nawiązują rejonem występowania do byłych PGR-ów - w Polsce północno-wschodniej jest najwięcej gospodarstw o powierzchni 15 ha i powyżej.

Średnia wielkość gospodarstwa w Polsce wynosi 10,15 ha i jest mniejsza niż w krajach Unii Europejskiej. Rozdrobnienie gospodarstw ogranicza specjalizację i obniża towarowość produkcji rolnej, a sprzyja spożyciu własnemu i pracochłonności w gospodarstwach rolnych. Wyposażenie techniczne przeciętnego gospodarstwa rolnego w Polsce odbiega od standardów europejskich. Jeden ciągnik obsługuje przeciętnie w Polsce 16 ha UR, co jest wartością dość niską, zważywszy, że większość UR stanowią grunty orne. Najsłabiej zmechanizowane są chłopskie gospodarstwa w Polsce wschodniej.

UPRAWA

Produkcja roślinna wraz z hodowlą tworzą gospodarkę rolną. Produkcja roślinna dominuje w ogólnej produkcji rolnej, ale w produkcji towarowej stanowi 35%. Większość produktów rolnych dostarczanych na rynek stanowią produkty pochodzące z hodowli.

Zboża. W przestrzennej strukturze zasiewów dominują zboża przed ziemniakami, pastewnymi i przemysłowymi. Zboża zajmują 66% powierzchni zasiewów. Największą rolę wśród zbóż odgrywiają - pszenica, żyto, jęczmień, pszenżyto, owies i proso.

Ziemniaki. W latach 90-tych ich udział w strukturze zasiewów maleje. Jest to uprawa tradycyjna, pracochłonna, a przy tym w Polsce odznacza się niską wydajnością. Uprawiane są głównie w gospodarstwach indywidualnych - w Polsce środkowej i wschodniej. Ziemniak, oprócz zastosowania żywieniowego, stanowi także paszę, głównie dla trzody chlewnej oraz surowiec przemysłowy w produkcji mączki, alkoholu, frytek, chipsów i innych.

Rośliny przemysłowe. Należą do nich buraki cukrowe i rośliny oleiste, w tym o największym znaczeniu - rzepak. Burak cukrowy jest w Polsce uprawą pracochłonną, o dużych wymaganiach glebowych i klimatycznych. Pod względem rejonów upraw silnie nawiązuje do występowania pszenicy. Rzepak, wśród innych roślin oleistych, takich jak rzepik, len, konopie, ma w Polsce największe znaczenie. Uprawy koncentrują się na zachodzie i północy kraju.

Warzywa, owoce. Należą do roślin intensyfikujących, tzn. wymagających większych nakładów pracy i środków na uprawę. Zajmują ok. 4% ogólnej powierzchni zasiewów. Należą do bardzo wydajnych i opłacalnych. Największe obszary upraw występują w strefach podmiejskich ze względu na rynki zbytu, np. rejon Grójca i Sochaczewa pod Warszawą, oraz w Polsce południowej bardziej uprzywilejowanej termicznie (np. nowosądeckie), a także w pobliżu zakładów przetwórczych. Polska jest liczącym się w świecie producentem jabłek, porzeczek, truskawek, kapusty i cebuli.

HODOWLA

Chów zwierząt gospodarskich obejmuje w Polsce: bydło, trzodę chlewną, owce, konie i drób. Polska należy do krajów o średnio rozwiniętej hodowli, chociaż odznacza się ona u nas wyższą towarowością niż produkcja roślinna.

Hodowla bydła rozwinęła się najlepiej na dwóch obszarach:- na pd. - wsch. i pn. - wsch., gdzie występuje stosunkowo dużo łąk i pastwisk oraz upraw roślin pastewnych. Na Podkarpaciu na wielkość pogłowia bydła wpływa także rozdrobnienie gospodarstw indywidualnych, - w zachodniej Polsce na obszarach odznaczających się wyższą kulturą rolną i wydajną produkcją pasz.

Obszary te odznaczają się największą liczbą sztuk bydła przypadających na jednostkę powierzchni, czyli obsadą bydła na 100ha. Pogłowie trzody chlewnej (ponad 14 mln sztuk) przekracza prawie trzykrotnie liczebność bydła (7 mln sztuk). Hodowla trzody chlewnej odznacza się dużą koncentracją w Wielkopolsce i na Kujawach, które odznaczają się najwyższą obsadą tych zwierząt na 100ha. Najmniej trzody chlewnej hoduje się na Pogórzu i północnym wschodzie, gdzie dominuje hodowla bydła i owiec.

Ważną rolę w uzupełnianiu dostaw mięsa na rynek odgrywa hodowla drobiu. W Polsce, pomimo istniejącego zaplecza ferm, nie jest ona jednak dostatecznie wykorzystana. Rozwojowi hodowli drobiu nie sprzyja import mięsa drobiowego oraz wahania cen pasz. Hodowla koni i owiec nie ma w Polsce większego znaczenia. Mechanizacja rolnictwa ogranicza hodowlę koni, a spożywanie baraniny nie jest w Polsce popularne. Pogłowie owiec zmniejsza się i ogranicza do obszarów, w których obecność stada podtrzymuje wieloletnia tradycja, np. w górach i na Pogórzu.

3. ZMIANY W FUNKCJONOWANIU I ROLI GOSPODARSTW ROLNYCH W KONTEKŚCIE ZACHODZĄCYCH PRZEMIAN GOSPODARCZYCH

Państwo austriackie w obecnym kształcie powstało na mocy Austriackiego Traktatu Państwowego, podpisanego 15 maja 1955 r. W 1960 roku kraj znalazł się wśród państw założycieli Europejskiej Strefy Wolnego Handlu (EFTA). W 1963 r. Austria czyniła już bezowocne starania o uzyskanie statusu państwa stowarzyszonego ze Wspólnotami Europejskimi. W początkach lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG) oraz EFTA podpisały umowę o wolnym handlu, dzięki czemu znacznie zwiększyła się wymiana handlowa między Austrią a Wspólnotami. Z biegiem czasu członkostwo we Wspólnotach stało się priorytetem austriackiej polityki zagranicznej. W 1987 roku powołano rządową Grupę Roboczą do spraw integracji. Obywatele austriaccy zdecydowali o przystąpieniu do Unii Europejskiej w drodze referendum, które odbyło się w 1994 r. Ostatecznie Austria stała się członkiem Unii Europejskiej od 1 stycznia 1995 roku, a od 1 stycznia 1999 należy do Unii Gospodarczej i Walutowej. Jest ona jednym z najbogatszych i najbardziej stabilnych ekonomicznie krajów Unii Europejskiej. Od 1 stycznia 2002 roku szyling austriacki został zastąpiony walutą euro. Ważnym aspektem austriackiego członkostwa w Unii Europejskiej była m.in. polityka rolna. Na mocy Traktatu Akcesyjnego Austria stała się beneficjentem Wspólnej Polityki Rolnej. Wskutek tego musiała otworzyć swój rynek rolny , w konsekwencji w Austrii spadły ceny produktów rolnych, które dotąd były w tym kraju wyższe niż w pozostałych państwach wspólnotowych, np. droższe było zboże chlebne o 35-45%, warzywa o 15-25%, mleko o 23%. Po przystąpieniu Austrii do UE ceny miejscowych produktów rolnych spadły do przeciętnego poziomu w Unii. Zyskali na tym konsumenci, a rolnicy otrzymali rekompensaty w postaci dopłat bezpośrednich i subwencji wyrównawczych. Położenie Austrii między Europą Zachodnią a Europą Wschodnią pozwoliło rozwinąć się jej jako centrum handlu międzynarodowego. Obecnie Austria jest krajem wysoko rozwiniętym, z dużym udziałem usług w tworzeniu produktu krajowego brutto.

Gospodarka oparta jest przede wszystkim na usługach turystycznych, handlu, transzycie, przemyśle i rolnictwie. Zasoby surowców naturalnych nie pokrywają jednak potrzeb państwa. Przyczyną tego jest wyczerpanie bogactw naturalnych i łatwiej dostępnych złóż. Austria jest też jednym z ważniejszych producentów paliw w Europie, chociaż zasoby ropy naftowej i gazu ziemnego wydobywanego w Austrii Dolnej i Burgenlandzie systematycznie zmniejszają się. Większość przemysłu skoncentrowana jest w Wiedniu i jego okolicach, w Linzu i Grazu. W Austrii znajdują się jedne z największych w świecie zakłady hutnictwa aluminium. W handlu zagranicznym dominują: maszyny, półfabrykaty, tekstylia i samochody, a głównymi partnerami handlowymi są: Niemcy, Włochy, Szwajcaria. Mimo iż Austria ma ujemny bilans płatniczy, to w dużym stopniu jest on równoważony dochodami z turystyki – największego „niewidocznego eksportu austriackiego”. W branżach związanych z turystyką zatrudnionych jest 0,5 mln z 8 mln mieszkańców Austrii. Dochód z turystyki wynosi 16% PKB. Piękne góry i polodowcowe jeziora, wspaniałe warunki do uprawiania narciarstwa to atrakcje, które przez cały rok przyciągają miliony turystów z całego świata. Wśród turystów dominują Niemcy, Włosi, a ostatnio także Czesi, Węgrzy i Polacy. Sieć dróg i autostrad łączących główne miasta utrzymywana jest w bardzo dobrym stanie. Austriackie drogi szybkiego ruchu łączą się z podobnymi w Niemczech i we Włoszech.

Niegdyś dominujące rolnictwo aktualnie straciło swą rolę w gospodarce. W gospodarce Austrii duże znaczenie ma leśnictwo, które stanowi bazę surowcową dla przemysłu drzewnego i papierniczego. Austria to kraj alpejskich krajobrazów i malowniczych gospodarstw, które produkują doskonałe masła, górskie sery, zioła, warzywa, jak również wyroby alkoholowe.

Dla większości gospodarstw rolnych dochód z produkcji rolniczej przestał być głównym źródłem dochodu dla swoich właścicieli, a praca w nich stała się zajęciem ubocznym nieraz nawet rodzajem „hobby”. Udział tych gospodarstw stale rośnie kosztem gospodarstw „pełnorolnych”. Do tej grupy należą zarówno rolnicy, którzy dojeżdżają lub dochodzą do pracy w przemyśle, budownictwie, transporcie, czy usługach, jak i ci którzy pracują na terenie swojego gospodarstwa, ale zajmują się głównie obsługą turystów (wynajmowanie kwater, usługi gastronomiczne) lub pracą chałupniczą. Te ostatnie zajęcia są często bardziej dochodowe, co powoduje częściową rezygnację z pracy na roli lub przejście do bardziej ekstensywnego sposobu gospodarowania.

Rolnictwo austriackie jest wciąż jeszcze silnie rozdrobnione, a majątki powyżej 200 ha stanowią niewielką część gospodarstw rolnych. Co prawda w tych wielkich posiadłościach przeważają lasy, które na ogół nie należą do państwa, ale wchodzą w skład gospodarstw rolnych. Powiększanie gospodarstw jest popierane przez państwo, które dąży do oparcia gospodarki żywnościowej na sieci dużych i silnych ekonomicznie gospodarstw. Tak samo popiera się komasację gruntów, która pozwala zwiększać powierzchnię upraw i zmechanizować prace polowe.

Mniejsze gospodarstwa rolne nie mają kompletu własnych maszyn rolniczych, dlatego współcześnie powstają „kółka maszynowe” w celu wspólnego zakupu i eksploatacji większych maszyn. Kółka te korzystają z pomocy finansowej państwa. Należy też wspomnieć o rządowych programach pomocy finansowej dla rolników, którzy prowadzą swoje gospodarstwa w warunkach trudniejszych: na obszarach górskich. Chodzi o wyrównanie szans tych rolników w stosunku do pozostałych. Programy rządowe przewidują kredyty inwestycyjne, subwencje, rozbudowę infrastruktury, zabezpieczenia przed klęskami żywiołowymi itp.

Utrzymanie takiego rolnictwa kosztuje jednak rocznie miliardy euro. Subwencje i dopłaty dla gospodarstw rolnych i leśnych obciążają budżet państwa w podobnym stopniu co utrzymanie armii. Austria nie zdołałaby zapewnić swym rolnikom odpowiedniego poziomu życia bez wsparcia Unii Europejskiej. Ponad 36% gospodarstw rolnych i leśnych (obejmujących 44% użytkowej powierzchni rolnej oraz ponad połowę powierzchni lasów) zakwalifikowano jako gospodarstwa górskie. Odgrywają one ważną rolę w zagospodarowaniu łąk górskich, ochronie różnorodności roślin i zabezpieczaniu terenu przed lawinami. Na początku lat 70. rząd Austrii wprowadził specjalne subwencje dla gospodarstw górskich, które jednak groziły rozsądzeniem budżetu. Tym bardziej że rozwój rolnictwa i przemysłu spożywczego tego alpejskiego kraju hamowały różne bariery - Austria nie była przecież członkiem UE. Austriaccy rolnicy i przedsiębiorcy branży spożywczej mieli warunki eksportowe o 75% gorsze niż producenci w krajach Unii. Doprowadziło to do rosnącego deficytu w handlu produktami agrarnymi, który osiągnął w 1994 r. aż 12 mld szylingów. Rząd w Wiedniu, prowadząc kampanię propagandową na rzecz wstąpienia do UE,

podawał przykład Włoch. Kraj ten kupował za granicą co najmniej milion ton wołowiny rocznie, jednak tylko niespełna 10% tego zapotrzebowania pokrywał import z Austrii - zbyt wysokie okazały się bariery wynikające z braku członkostwa w UE. Wiedeń nie potrafił również zapewnić swym rolnikom subwencji umożliwiających im skuteczne konkurowanie z farmerami z USA. Przeciętny „austriacki bauer” otrzymywał państwowe dotacje w wysokości 12 tys. dol. rocznie (w przeliczeniu), gdy amerykański rolnik inkasował 21 tys. Wejście do Unii zmieniło tę sytuację. Dziś austriaccy producenci rolni skutecznie konkurują z amerykańskimi farmerami. Dotacje i otwarcie rynków sprawiły, że mimo trudności z przystosowaniem się do warunków unijnych, choroby szalonych krów, zawirowań na rynkach walutowych i gwałtownego załamania cen na niektóre produkty rolne np. wieprzowiny, zahamowany został proces odpływu ludności z rolnictwa. Dzięki funduszom unijnym w Austrii przyjęto i w znacznej części zrealizowano ambitny program rozwoju Rolnictwa Przyjaznego dla Środowiska Naturalnego. Innym przykładem są działania podejmowane w ramach odnowy wsi. W Dolnej Austrii w 1991 roku zainicjowano projekt "Zachować piękno Dolnej Austrii", który polegał na poprawie charakteru budownictwa na terenach wiejskich. Główną rolę odegrały tam organizacje pozarządowe Austriackie Towarzystwo ds. Polityki Rolnej i Leśnej oraz Klub Dolna Austria. W 1984 roku utworzono Krajowe Biuro ds. Odnowy Wsi, a już w 1987 odbył się I Kongres Odnowy Wsi, który przyczynił się do rozpropagowania idei odnowy wsi w całej Europie Zachodniej. W 1999 roku po 15 latach funkcjonowania programu uczestniczyło w nim około 500 wsi a liczba zrealizowanych projektów przekroczyła 1000.

Podstawowymi celami odnowy wsi w Dolnej Austrii było stworzenie mieszkańcom lepszych i atrakcyjnych warunków życia na wsi oraz powstrzymanie degradacji środowiska i wywołania poczucia identyfikacji z miejscem zamieszkania. W dalszych latach sformułowano też zasady oszczędnego wykorzystania zasobów środowiska naturalnego oraz lokalnych źródeł energii odnawialnej.

Ogromną rolę w programach odnowy wsi odgrywały społeczności lokalne. Od ich aktywności zależało czy dana wieś uczestniczyła w projektach poprawy jakości życia na wsi. W Dolnej Austrii procedura wyglądała w ten sposób, że najpierw we wsi musiała powstać grupa robocza, która zgłaszała projekt do Regionalnego Biura ds. Odnowy Wsi, a następnie prowadzono warsztaty z udziałem społeczności lokalnej, która sama określała słabe i silne strony swojej gminy czy wsi. Na podstawie takiej analizy określono cele i kierunki rozwoju. Dyskusjom przyglądały się Rada danej gminy i aktywnie uczestniczyła w określaniu wizji rozwoju. Kolejnym krokiem było złożenie przez radę podania do Dyrekcji ds. Odnowy Wsi z prośbą o przyjęcie programu. Po zatwierdzeniu projektu przez Dyrekcję wieś zakładała związek odnowy wsi, który miał osobowość prawną i mógł

otrzymywać środki finansowe na program odnowy wsi. Tak więc aktywna rola społeczności lokalnych ma ogromne znaczenie dla rozwoju danej gminy i wsi.. Austria najlepiej spośród krajów Unii Europejskiej rozwija rolnictwo ekologiczne. Około 11% użytków rolnych zajmują gospodarstwa ekologiczne. 12% austriackich rolników prowadzi gospodarstwa ekologiczne. "Biobauerzy" zmniejszają zużycie nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin, to im się opłaca, ponieważ zapotrzebowanie na produkty ekologiczne wzrasta. Wzrost popytu wynika z rozpowszechnionej sprzedaży ekologicznej żywności po niezbyt wygórowanych cenach. Austria jest także eksporterem netto ekologicznych zbóż i produktów mleczarskich. Rząd Austrii planuje działania zmierzające do dalszego przyspieszenia rozwoju rolnictwa ekologicznego. Jak wynika z badań przeprowadzonych wśród rolników austriackich, aż 72% spośród nich jest zadowolonych z obecnych trendów w rolnictwie. Największy optymizm mają rolnicy będący właścicielami większych gospodarstw i farmerzy zatrudnieni w rolnictwie w pełnym zakresie czasu. Austriaccy rolnicy, skupiają się na produkcji wysokiej jakości żywności. W najlepszej sytuacji są rolnicy specjalizujący się w uprawach polowych i w produkcji mleczarskiej. Austriaccy rolnicy planują ofensywę eksportową, promocję szlachetnych specjalności regionalnych i tworzenie rozległych regionów wolnych od produktów mutowanych genetycznie.

Nowe możliwości zarobku stworzy zwiększenie ilości energii produkowanej z biomasy oraz większe wykorzystanie energii słonecznej.

Wytwarzanie energii związane z wydobywaniem węgla ponosi za sobą stale rosnące koszty. Eksploatowanie coraz głębszych pokładów prowadzi do dewastacji terenów w obrębie obszarów wydobywania. Energia elektryczna jest produktem powszechnego użytku, motorem w rozwoju naszej cywilizacji, niestety pokłady węgla i ropy naftowej są ograniczone. Jednym ze sposobów redukcji zużycia energii elektrycznej jest m.in. intensywne wspieranie wytwarzania energii

elektrycznej źródłami odnawialnymi. Znaczny postęp w korzystaniu z energii wody, energii wiatru, biomasy oraz promieniowania słonecznego, stwarza nadzieję na redukcję kosztów oraz na rozwiązanie problemów związanych z wyczerpywaniem się zasobów naturalnych środowiska. Stanowi to istotny temat polityki dla Unii Europejskiej jak i dla polityki ekologicznej Austrii. Energia odnawialna jest pozyskiwana z trwałych źródeł, a więc takich, do których mamy stały dostęp, które z punktu widzenia człowieka są niewyczerpalne. Austria jest jednym z krajów, który kładzie nacisk na innowacyjne rozwiązania z zakresu produkcji czystej ekologicznie energii ze źródeł odnawialnych.

Z rolnictwa żyje 4,2% mieszkańców Austrii. Rolnik austriacki może liczyć na profesjonalne rolnicze doradztwo. Dotyczy ono zarówno spraw technologicznych jak i ekonomicznych. W Austrii określone jest wymagane wykształcenie rolniczych kadr doradczych, jest to ukończenie Wyższego Uniwersytetu Federalnego o kierunku rolnictwo i leśnictwo i czterech semestrów w Akademii i Instytucie Pedagogicznym o kierunku rolnictwo i leśnictwo lub Uniwersytetu na Wydziale Uprawy Ziemi i jednego semestru w Akademii i Instytucie Pedagogicznym o kierunku rolnictwo i leśnictwo.

Wymienione zmiany w funkcjonowaniu i roli gospodarstw rolnych nie byłyby możliwe bez dobrego wykształcenia młodzieży rolniczej w szkołach wiejskich. Inwestycja w edukację młodzieży i dorosłych wyraża szacunek dla rolnictwa oraz przyrody.

4. MIEJSCE AGROTURYSTYKI I SPRZEDAŻY BEZPOŚREDNIEJ W DOCHODACH GOSPODARSTW

Pobyty w Austrii pozwala odczuć, że tutejsi gospodarze są bardzo gościnni. Wynika to z tradycji przyjmowania turystów w gospodarstwach wiejskich, która liczy sobie już ponad 100 lat, a co piąte miejsce wypoczynku znajduje się na terenach wiejskich. Drzwi gospodarstw austriackich są otwarte przez 365 dni w roku. Jest to wspaniałe miejsce do agroturystyki o wielu zaletach w każdej porze roku. Mówi się, iż austriackie gospodarstwa to urlopowe „drugie domy” ze wszelkimi wygodami dla amatorów wypoczynku. Ogólna liczba gospodarstw agroturystycznych w Austrii wynosi około 15,5 tysiąca. Warto podkreślić, że wspaniałą ofertę zawdzięczamy ponad 3400 obiektom, zrzeszonym w austriackim stowarzyszeniu krajowym „Urlaub Am Bauernhof („Urlop w gospodarstwie”).

Stowarzyszenie to opracowało własne standardy jakości oraz wprowadziło system grupowania gospodarstw w zależności od dominującej cechy. Do grup tych należą:

- Gospodarstwa ekologiczne (produkcja rolna podlega kontroli; wyposażenie z takich naturalnych materiałów, jak drewno, len; w ofercie co najmniej pięć naturalnych produktów własnej produkcji, dokładne sortowanie odpadów i stosowanie przyjaznych dla środowiska środków czyszczących; w przypadku wyżywienia kuchnia pełnowartościowa);
- Gospodarstwa zdrowotne (gospodyni lub gospodarz z wykształceniem z zakresu zdrowia), szczególna oferta dotycząca zdrowia bezpośrednio na terenie gospodarstwa (pełnowartościowa kuchnia, leczenie za pomocą ruchu, oddzielone obszary dla osób palących i niepalących, wyposażenie z naturalnych materiałów, przydomowy ogródek, w przypadku wyżywienia pełnowartościowa kuchnia, a także literatura dotycząca zdrowia ciała i duszy).
- Gospodarstwa dla rodzin z dziećmi (wyposażenie dla dzieci, duży obszar do zabawy, oddzielony od dróg komunikacyjnych obszar zielony, bogato wyposażone pokoje, zwierzęta do głaskania, możliwość opieki nad dzieckiem do uzgodnienia, możliwość przygotowania pożywienia dla dzieci, zniżka dla dzieci) – w ramach programu „Schule am Baernhof”.
- Gospodarstwa z nauką jazdy konnej (teoretyczna i praktyczna nauka jazdy konnej przez doświadczonych instruktorów, konie do jazdy i nauki, standardowe place do ujeżdżania, przejażdżki konne z przewodnikiem, trzypunktowe kaski ochronne i ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej, bogato wyposażona siodlarnia i siodła z przyborami, biblioteka jeździecka, możliwość umieszczenia w stajni własnego konia, wyposażenie jeździeckie).
- Urlop w zagrodzie z winnicą (w obrębie gospodarstwa zakład produkcji wina, rozległy materiał informacyjny na temat regionu, win austriackich, seminaria dotyczące win, ścieżka dydaktyczna o winie, regionalne degustacje win itp. jak też literatura fachowa).
- Gospodarstwa dla miłośników jazdy na rowerze (rowery do wypożyczenia, foteliki dla dzieci, zamknięty garaż rowerowy, warsztat rowerowy z narzędziami, opisy wycieczek i mapy szlaków rowerowych, materiał informacyjny dotyczący turystyki rowerowej i wiele innych).
- Oferta dla osób niepełnosprawnych (wyposażenie przystosowane do poruszania się za pomocą wózka inwalidzkiego we wszystkich pomieszczeniach: szerokość pomieszczeń, meble, urządzenia sanitarne itp. transport, opieka medyczna w pobliżu).
- Spotkania grupowe, seminaria (w obrębie gospodarstwa znajdują się wyposażone pomieszczenia seminaryjne i dodatkowe z tablicami, ekranami i naturalnie z całodziennym wyżywieniem).

Każda z tych kategorii ma przypisany piktogram, którym opatrzone są w przekazach promocyjnych gospodarstwa spełniające warunki danej grupy. Rozmieszczenie w kraju gospodarstw należących

do poszczególnych grup nie jest równomierne (np. najwięcej gospodarstw z winnicą jest w Burgenland, a gospodarstw ukierunkowanych na wypoczynek dzieci w Górnej Austrii). Gospodarstwa należące do stowarzyszenia podlegają określonemu przez stowarzyszenie systemowi kategoryzacji, która jest bezpłatna, przyznawane są kwiatki w skali od 1-5.

Ciekawym przykładem ofert agroturystycznej są gospodarstwa dydaktyczne. Są to funkcjonujące gospodarstwa rolne, które pozwalają turystom zapoznać się z elementami produkcji roślinnej i zwierzęcej, a nawet uczestniczyć w niektórych pracach. Gospodarstwa takie wyposażone są również w odpowiednie zaplecze lokalowe dla przyjmowania grup turystów (np. sala wykładowa). Możliwość podglądania pracy na roli, w obejściu gospodarskim i przyroda zachęcają ludzi do przebywania w okolicy, podczas gdy gospodarstwa rolne, kawiarnie i sklepy przyczyniają się do zapewnienia wygody wczasowiczom. Dobra reklama i promocja jest konieczna a miejscowe stowarzyszenia turystyczne odgrywają tutaj ważną rolę. Sami rolnicy prowadzący gospodarstwa agroturystyczne, często odczuwają potrzebę współpracy służącej zarówno poprawie świadczonych usług, promocji, skutecznemu pozyskiwaniu klientów, jak i wzajemnemu uczeniu się, zdobywaniu informacji oraz szeroko rozumianej obronie interesów.

Nie dziwi fakt, że do Austrii coraz liczniej przyjeżdżają rzesze odwiedzających, skoro ma ona tak wiele do zaoferowania. Zachwyty budzi tradycyjna gościnność oraz przyjazne nastawienie, które wręcz zachęca do włączenia się w codzienne życie gospodarstwa. Ponadto to właśnie tutaj można odnaleźć coś, czego nie ma w innych miejscach wypoczynkowych. Wśród przyjaznych elementów należy podać przede wszystkim zdrowe powietrze, niesamowite widoki, ciepłą domową atmosferę, zwierzęta domowe, produkty własnego wyrobu i wreszcie komfortowe apartamenty i wygodne pokoje.

Tutejsze gospodarstwa są również odzwierciedleniem regionalnej różnorodności Austrii, na przykład gospodarstwa z winnicami, inne położone w górach, posiadające w pobliżu wyciąg narciarski, okazałe siedziby u bram kulturalnych perełek i bogatych w tradycje miast, czy też siedliska nad brzegami kryształowych jezior w Karyntii. Szeroki wachlarz ofert zachęca zatem turystów do przebywania w gospodarstwach agroturystycznych Austrii. Są one prowadzone profesjonalnie, a nawet posiadają własne specjalizacje. Istnieją bowiem grupy ofertowe, które doskonałą, dopracowaną wybrany kierunek i konsekwentnie go rozwijają. Na uwagę zasługują następujące formy: masaże i kąpiele w sianie i serwatce, medytacje, zabiegi z zastosowaniem pola magnetycznego, kosmetyka na bazie produktów naturalnych z zakresu gospodarstw typu bio i zdrowotnych. Tego typu specjalizacje powodują, że austriackie gospodarstwa stanowią oazę dobrego samopoczucia i dlatego chętnie są wybierane na miejsca urlopowe. Jednakże aby dobrze funkcjonowało owe gospodarstwo, podlega ono rygorystycznym wymogom i musi spełniać liczne surowe kryteria, co dodatkowo potwierdza opinię o wyjątkowości tego miejsca.

Austriackie gospodarstwa agroturystyczne umożliwiają również kreatywne spędzenie czasu. Można tutaj bowiem w malowniczej scenerii dokonywać twórczej wymiany myśli w specjalnej grupie gospodarstw seminaryjnych. Do standardowego wyposażenia tych obiektów należą sale konferencyjne, flipcharty, tablice ekspozycyjne, epiaskopy i wiele innych udogodnień. Warto podkreślić, że istnieje również bogata oferta dla ludzi niepełnosprawnych. Wobec tego obiekty posiadają szczególne zabezpieczenia oraz likwidują w dosłownym sensie wszelkie przeszkody dla osób na wózkach inwalidzkich.

Austriackie gospodarstwa agroturystyczne prześcigają się w bogactwie proponowanych ofert. Każda z nich jest niezwykle ciekawa i zachęcająca do spędzenia wolnego czasu. Przeżycie wszystkimi zmysłami proponuje „Dwór Abrahama”. Znajduje się tutaj ogród z ziołami, które można spotkać podczas wielu wędrówek górskimi szlakami regionu. To tutaj można powąchać i spróbować ponad 130 gatunków różnych ziół, jak również dowiedzieć się więcej o ich działaniu i wykorzystaniu w kuchni. Czekają tu wiele atrakcji, m.in. degustacja własnoręcznie uwarzonego piwa, domowych soków ziołowych, nalewek, likierów, czy serów owczych. Dla dzieci wspaniałą zabawą będzie głaskanie i wypas owiec i baranów oraz pieczenie ziemniaków i kiełbasek, czy przejażdżka traktorem. Poza tym można tutaj poznać chłopską codzienność typowej dzielnicy młynów zagrody trójkonnej. Słowem, wymarzony urlop wśród dziewiczego zimowego krajobrazu.

Świeże jajka na śniadanie zbierane prosto z grędy proponuje natomiast „Pensjonat Haibock” u rodziny Wagnerów. Oprócz atrakcji dla dzieci, takich jak plac zabaw w sadzie, kontakt ze zwierzętami domowymi można zwiedzić hirschbacheńskie muzeum „chłopskich” mebli z bielarnią. Poza tym znajdują się tu różnego rodzaju sauny, w których można się świetnie zrelaksować, np. sauna fińska, parowa, kąpiel w drewnianych balach, kąpiel w kwiatkach, kąpiel

z pianą jabłkowo-miodową, kąpiel zbożowa, a do tego różne efekty świetlne przy relaksacyjnej muzyce. Jest typowe gospodarstwo dzielnicy młynów w kamieniu, które znajduje się 10 km od Freistadt. Warto podkreślić, iż gospodarstwo to wyróżnia się przez swoje malownicze i spokojne położenie.

Równie spokojna okolica rozciąga się wzdłuż zbocza Kleinen Gusen, gdzie znajduje się gospodarstwo „U Schiefera”. Spędzając właśnie tutaj swój urlop można na nowo odkryć co znaczy gościnność. Nie brakuje tu atrakcji. Dla zainteresowanych sztuką do podziwiania najwspanialszy gotyk, znany na całym świecie kafermarktański ołtarz skrzydłowy. Znajduje się tu również ulica muzeów, na przykład chłopskich mebli przez muzeum malowanego szkła aż do muzeum nalewek. Istnieje także edukacyjna ścieżka zielarska. Osobliwość i rzadkość stanowi kolej konna lub górską kolejka pocztowa, najwyższa kolej statyczna światła.

Takich i wiele innych gościnnych gospodarstw jest w Austrii bardzo wiele. Można w nich doskonale spędzić czas wolny, zrelaksować się i przy tym wiele ciekawych rzeczy dowiedzieć.

Warto przyjrzeć się sprzedaży bezpośredniej produktów ekologicznych w Austrii, która jest prowadzona od dawna, z czego są zadowoleni klienci, a przede wszystkim rolnicy i przedsiębiorcy. Rolnicy są dumni z podjęcia takiej decyzji, to znaczy sprzedaży własnych produktów ekologicznych. Dlatego też zakładają sklepy w gospodarstwach, co nie tylko przyciąga klientów, ale jest również dodatkowym źródłem dochodu.

Sprzedaż bezpośrednia będzie odgrywać coraz to większą rolę i przyczyni się do powstania nowych miejsc pracy, tym samym poprawi sytuację finansową rolników. Wcześniej jednak wyglądało to zupełnie inaczej, znaczenie tejże sprzedaży zmieniło się na przestrzeni ostatnich 30 lat. Do początku lat osiemdziesiątych XX wieku wyraźnie malała rola sprzedaży bezpośredniej prowadzonej przez rolników, którzy coraz częściej zbywali swoje produkty do rozbudowanych kanałów dystrybucji. Obecnie wyraźnie pojawiło się zainteresowanie wśród rolników ekologicznych i konwencjonalnych bezpośrednią sprzedażą produktów rolnych. Wynika to przede wszystkim z rozwoju tradycyjnego przetwórstwa w gospodarstwie oraz trudnej sytuacji dochodowej rolnictwa, jak również rosnącej świadomości zarówno wśród konsumentów, jak i rolników.

Co kryje się pod pojęciem sprzedaży bezpośredniej? Bezpośredni kontakt pomiędzy wytwórcą a kupującym. Zatem to bezpośrednio oferowanie towarów i usług konsumentom, na zasadach kontaktów indywidualnych, zazwyczaj w domu u klienta, miejscu pracy lub w innych miejscach, poza stałymi punktami sprzedaży detalicznej. Taka sprzedaż wymaga zatem osobistej prezentacji produktu i udzielenia stosownych wyjaśnień.

Wyróżnia się różne formy sprzedaży bezpośredniej produktów ekologicznych. Na podstawie kryterium położenia miejsca sprzedaży:

- samym gospodarstwie, daleko od konsumenta (możliwość zbioru produktów samemu z pola, sprzedaż z gospodarstwa),
- w pobliżu konsumenta (sprzedaż na targowiskach, kiermaszach, od drzwi do drzwi, weekendowa, dostawa na zamówienie);
- przydrożna lub we własnym sklepie (zlokalizowana blisko lub daleko od konsumenta).

(Sprzedaż bezpośrednia w gospodarstwie agroturystycznym win i likierów z owoców z własnego sadu)

Nowymi formami sprzedaży bezpośredniej w Austrii jest sprzedaż przez scentralizowane sklepy rolników, sprzedaż obwoźna, abonentowa, czy wysyłkowa. Niektóre przedsiębiorstwa wybierają formę marketingu sieciowego inaczej wielopoziomowego. Towary i usługi w tym rozwiązaniu są dostarczane klientom dzięki sprzedaży prowadzonej przez sieć niezależnych sprzedawców bezpośrednich. Wynagrodzenie tych sprzedawców odzwierciedla zarówno wyniki ich własnej sprzedaży, jak i wartość transakcji sfinalizowanych przez sieć podlegających im niezależnych sprzedawców, którą stworzyli rekrutując i szkoląc te osoby.

W sprzedaży bezpośredniej rolnicy i drobni przetwórcy oferują swoje produkty nieprzetworzone lub już przetworzone bezpośrednio konsumentom. W ten sposób na jarmarkach, w sklepach, w gospodarstwach rolnych lub lokalach utrzymywanych wspólnie przez kilku rolników można kupić niemal wszystkie produkty rolno – spożywcze, tj. począwszy od mleka i nabiału, poprzez mięso, wędliny, owoce, zboże, mąkę, warzywa

(Artykuły z własnej produkcji)

a skończywszy na dżemach, likierach i winach. Rolnicy organizują tak zwane „drzwi otwarte”, podczas których można degustować produkty, zasięgać informacji na temat ich uprawy, zbioru, przetwarzania oraz uzyskać konkretne przepisy kulinarne.

Warto się zastanowić, jakie są zalety sprzedaży bezpośredniej produktów rolno – spożywczych. Otóż podstawową zaletą, z punktu widzenia konsumenta, jest świeżość towarów pochodzących od znanych i sprawdzonych dostawców oraz możliwość uzyskania informacji na temat tychże produktów i sposobu ich gospodarowania. Udział takiej sprzedaży w Austrii wynosi 15 %. Jednakże rozwój sprzedaży bezpośredniej przynosi korzyści nie tylko konsumentom, lecz również rolnikom. Korzyści zatem są obustronne. Dla rolników-producentów jest to możliwość

uzyskania dodatkowych dochodów, a także poprawa rentowności gospodarstw rolnych. Konsumentom zaś daje ona możliwość zakupu smacznej żywności wiadomego pochodzenia. Niewątpliwie zaletami tego typu formy sprzedaży będą: bliski kontakt z klientem, który umożliwia poznanie jego potrzeb i oczekiwań, szybka reakcja na zmiany preferencji, niezakłócony przepływ informacji na temat danego produktu, pełna kontrola nad jego przepływem, możliwość uniknięcia marży handlowej oraz uniezależnienie się od pośredników. Zatem tego typu sprzedaż umożliwia klientom dokładne zapoznanie się z produktem, jego przetestowanie i wyrobienie o nim własnego zdania. Ta forma handlu jest szczególnie wygodna dla osób mieszkających w małych miastach lub na wsi, gdzie towary i usługi oferowane w sprzedaży bezpośredniej są trudniej dostępne w sieci sklepowej. Istnieje jeszcze inny czynnik, który powoduje, że sprzedaż bezpośrednia staje się coraz popularniejsza. Oprócz osiągniętych przez nią obrotów daje ona również miejsce zatrudnienia.

Reasumując, istotnym czynnikiem rosnącej popularności sprzedaży bezpośredniej jest po prostu znużenie konsumentów reklamą na rzecz potrzeby kontaktu ze sprzedawcą służącym radą i pomocą w wyborze usług czy produktu. Taka forma prowadzenia biznesu stała się integralną i uznawaną częścią gospodarki.

5. ORGANIZACJE I INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE DYWERSYFIKACJĘ DZIAŁAŃ W GOSPODARSTWACH ROLNYCH AUSTRII

IZBY ROLNICZE

Podstawą prawną funkcjonowania austriackich Izb Rolniczych jest ustawa z 1922 roku. Izby Rolnicze mając tak wieloletnie doświadczenie, mają duży wpływ na dywersyfikację działań w gospodarstwach rolnych w Austrii. Działania ich zmierzają głównie w kierunku zapewnienia efektywności produkcji rolniczej oraz wzrostu dochodów i poprawy warunków życia ludności zamieszkującej na wsi. Zadania te realizowane są poprzez:

- świadczenie specjalistycznego doradztwa w zakresie produkcji roślinnej, zwierzęcej, gospodarki leśnej
- udzielanie doradztwa z zakresu prawa, podatków, ochrony środowiska, polityki socjalnej
- kształcenie dorosłych i młodzieży z obszarów wiejskich, w tym kobiet w tematyce gospodarstwa domowego, często we własnych ośrodkach szkoleniowych
- współpracę z organizacjami branżowymi, kółkami maszynowymi
- realizację programów unijnych
- działania wspomagające rozwój sprzedaży bezpośredniej

- wydawanie czasopisma dla mieszkańców obszarów wiejskich
- wykonywanie analizy pasz we własnych laboratoriach paszowych

Specyfiką działalności austriackich Izb Rolniczych jest włączenie ich struktur powiatowych do systemu IACS. Powiatowe Izby Rolnicze pełnią rolę „pierwszego kontaktu” rolnika z całym systemem regulacji rynków rolnych. Rola ta jest niezmiernie użyteczna, gdyż izby świadczą rolnikom bezpłatne usługi doradcze, głównie w zakresie prawidłowego wypełniania wniosków o dopłaty, sprawdzają prawidłowość ich wypełniania i przekazują do centrali Agrarmarkt Austria (AMA). Współudział Izb Rolniczych w całym systemie IACS jest jednym z ich statutowych zadań. Członkami Izb Rolniczych w Austrii na mocy ustawy są osoby zatrudnione w rolnictwie lub leśnictwie, jak również pracujący w sektorze rolnym członkowie ich rodzin. Mają oni prawo do nieodpłatnego korzystania z usług świadczonych przez Izby Rolnicze oraz do wyboru ich władz. Niemniej jednak są zobligowani do płacenia składki członkowskiej. Dzięki Izdom Rolniczym rolnicy mają duży wpływ na podejmowanie strategicznych decyzji dotyczących wsi i rolnictwa, na procesy produkcyjne zarówno we własnych gospodarstwach, jak i przemyśle przetwórczym. Dzięki nim możliwa jest prawidłowa organizacja obrotu rolnego i poprawa efektywności zarządzania całym sektorem żywnościowym.

Rola austriackich Izb Rolniczych w procesie przeobrażeń w rolnictwie jest bardzo ważna. Już od 1957 roku jej działania wspierane są i kształtowane przy współpracy z czterema ważnymi instytucjami. Należą do nich: Stałe Przedstawicielstwo Prezesów Izb Rolniczych, Federalna Izba Ekonomiczna, Federalna Izba Pracy oraz Austriackie Federalne Związki Zawodowe. Właśnie poprzez koordynację działań tych czterech organizacji kreowana jest polityka rolna państwa austriackiego. One wypracowują jej główne założenia, a mianowicie:

- utrzymanie ekonomicznej spójności i efektywności rodzinnego rolnictwa
- dalszy rozwój zróżnicowania działalności rolniczej oraz innych sektorów ekonomicznych
- rozszerzenie produkcji rolnej, przetwórstwa i marketingu w ramach wolnego rynku
- promowanie rolnictwa zgodnego z naturą (minimum ingerencji w środowisko naturalne), z równoczesnym zagwarantowaniem dostaw najwyższej jakości produktów i surowców
- kształtowanie i konserwacja terenów rekreacyjnych i należących do grupy dziedzictwa kulturowego z równoczesną ich ochroną przed klęskami żywiołowymi.

Wszystkie Izby Rolnicze w Austrii działają pod egidą Stałego Przedstawicielstwa Prezesów Izb Rolniczych z siedzibą w Wiedniu, które działa jako agencja koordynująca. Do zadań Stałego Przedstawicielstwa Prezesów Izb Rolniczych, należy reprezentowanie interesów rolnictwa w kontaktach ze wszystkimi organizacjami, takimi jak: agencje federalne, administracja rządowa i pozostałymi zainteresowanymi grupami na poziomie federalnym.

AGRARMARKT AUSTRIA (AMA)

Podstawę prawną funkcjonowania powyższego systemu w Austrii stanowi ustawa z 1992 roku o powołaniu agencji płatniczej i rynku rolnego pod nazwą Agrarmarkt Austria jako podmiotu prawa publicznego i agencji rządowej. Po przystąpieniu Austrii do Unii Europejskiej w roku 1995, agencja AMA przejęła zadania związane z regulacją 20 rynków rolnych (poza regulacjami dotyczącymi rynków bananów i wina, którymi zajmuje się bezpośrednio austriackie Ministerstwo Rolnictwa, Leśnictwa, Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej). Działania AMA obejmują: znakowanie bydła i prowadzenie odpowiedniej bazy danych, prowadzenie bazy danych o działkach użytkowanych rolniczo, interwencje na rynku rolnym, zarządzanie kwotami mlecznymi, wystawianie licencji eksportowych i importowych oraz wypłacanie subwencji ekspertowych przedsiębiorstwom przetwórczym i handlowym, prowadzenie stałej analizy kształtowania się cen, sporządzanie raportów rynkowych i komunikatów, udzielanie wsparcia w regionach o trudnych warunkach produkcji i dla przyspieszenia przemian strukturalnych (np. premie za produkcję zgodną z ochroną środowiska lub zalesianie), prowadzenie laboratorium analiz jakości produktów rolnych. Od 2002 roku realizuje programy pomocy dla młodych rolników, wcześniejszych emerytur oraz wspierające modernizację przetwórstwa rolno-spożywczego. Agencja AMA, oprócz realizacji dopłat bezpośrednich do produkcji roślinnej i zwierzęcej, zajmuje się także realizacją wspólnotowych postanowień dotyczących organizacji rynków rolnych, centralną informacją i sprawozdawczością rynkową oraz cenową, prowadzeniem działań na rzecz poprawy jakości oraz wspieraniem zbytu produktów rolnych. Funkcje Agencji AMA odpowiadają więc połączonym zadaniom polskich jednostek ARiMR i ARR.

STOWARZYSZENIE EDUKACJI ROLNICZEJ I LEŚNEJ

Organizacja ta powstała dla przedstawicieli szkół rolniczych i leśnych, którego tematyka związana jest z organizacją Europea International - europejskiego stowarzyszenia zrzeszającego szkoły i placówki szkoleniowe o charakterze rolniczym i leśnym. Przedstawia ona uczestnikom możliwości czynnego udziału w jej strukturach. Dzięki tej inicjatywie austriackie szkoły rolnicze i leśne rozpoczęły współpracę z partnerami zagranicznymi zrzeszonymi w Europea. Szkoły rolnicze wykazują ogromne zainteresowanie działaniami partnerskimi ze szkołami europejskimi, a ich misją jest integracja europejskich szkół rolniczych i leśnych na arenie międzynarodowej: inicjowanie, wspieranie i rozwój współpracy między podobnymi placówkami. Członkostwo w Europea daje szerokie możliwości nawiązywania współpracy i realizacji projektów szkoleniowych, edukacyjnych, wymiany uczniów, staży nauczycieli. Instytucje członkowskie są potencjalnymi partnerami w tych projektach, razem opracowują ich założenia i nierzadko razem występują

o środki finansowe na realizację działań w ramach programu np. Leonardo da Vinci. Przed austriacką siecią szkół otworzyły się nowe możliwości współpracy z zagranicznymi partnerami. Dzięki międzynarodowej współpracy szkół i instytucji szkoleniowych, na drodze wymiany kadry, doświadczeń, informacji, wzrasta jakość oferowanych programów szkoleniowych, a przede wszystkim wdrażane są nowe rozwiązania metodyczne. Od tego czasu szkoły rolnicze i leśne – jako członkowie stowarzyszenia – uczestniczą w różnych przedsięwzięciach inicjowanych przez sieć szkół Europea, dając w ten sposób możliwość poznania różnych alternatywnych działań.

ROLNICZE SZKOŁY ZAWODOWE

Zawodowe szkoły rolnicze przekazują uczniom w ramach kształcenie zawodowego w danym fachu, podstawowe umiejętności teoretyczne, wspierają i uzupełniają naukę w zawodzie a także umożliwiają zdobycie wiedzy ogólnej. Przygotowują do zawodów w zakresie ekonomii i turystyki, takich jak: organizacja przedsiębiorstw i kierowanie gospodarstwem rolnym, gospodarka żywnościowa i ekonomika przedsiębiorstwa, służba zdrowia i problemy społeczne, ekologia, turystyka. Szkoły rolnicze ukierunkowane są również na stworzenie nowoczesnej, praktycznej nauki zawodu, w której młodzież w tym przypadku głównie dziewczęta, przygotowywana jest do prowadzenia wiejskiego gospodarstwa domowego, do obsługi kuchennej i serwisu w hotelarstwie i w gastronomii, organizacji i prowadzenia imprez okolicznościowych typu wesele, przyjęcia oraz przygotowywana jest do nauki zawodów w zakresie opieki medycznej i usług socjalnych. Uczy się ona opieki nad osobami starszymi i pomocy pielęgnacyjnej, aby w przyszłości móc zapewnić taką opiekę w swoim regionie zarówno dla osób starszych, będących w pełnych rodzinach oraz dla takich osób samotnych, którym taka pomoc będzie niezbędna. Wykwalifikowana kadra będzie usługowo świadczyła swoją pomoc. Specjalistyczne szkoły rolnicze i leśne przygotowują ponadto do zawodów w takich branżach jak: rolnictwo, ogrodnictwo, uprawa wina wraz z zagospodarowaniem piwnic na wino, sadownictwo, prowadzenie gospodarstwa wiejskiego, mleczarstwo i produkcja serów, techniki rolnicze i leśne. Celem tych szkół jest zarówno umożliwienie osiągnięcia solidnego wykształcenia ogólnego jak i kwalifikacji zawodowych wyższych. Ten rodzaj przygotowania szkolnego umożliwia też dostęp do różnych rodzajów działalności gospodarczej (samodzielne wykonywanie reglamentowanych zawodów).

Uregulowania dotyczące dokumentów stwierdzających kwalifikacje do wykonywania określonego zawodu a także czasookres działalności fachowej, którą należy udokumentować, znajdują się w odpowiednich rozporządzeniach kraju dotyczących dokumentów stwierdzających kwalifikacje do wykonywania określonego zawodu. Absolwenci techników rolniczych i leśnych mogą po zakończeniu dwuletniej pracy fachowej, wykonywać odpowiednie rzemiosło bez uprzedniego złożenia egzaminu mistrzowskiego. Ponadto absolwenci techników w zakresie zawodów rolniczych

czy też leśniczych mogą po trzech latach praktyki zawodowej złożyć podanie do Związkowego Ministerstwa do Spraw Gospodarczych względnie Związkowego Ministerstwa Rolnictwa i Leśnictwa z prośbą o przyznanie im prawa do posługiwania się tytułem "inżynier".

Technika rolnicze i leśne przygotowują do pracy jako kwalifikowana siła fachowa w rolnictwie i leśnictwie. Kierunki główne to rolnictwo ogólne, rolnictwo alpejskie, technika rolnicza, ogrodnictwo, uprawa wina i sadownictwo, leśnictwo, mleczarstwo, technologia środków spożywczych, gospodarka rolna i środków żywienia. Nauka jest ukierunkowana na praktyczne szkolenie w warsztatach szkolnych, laboratoriach i pracowniach szkolnych. Uczniowie muszą przejść obowiązkowy staż w przedsiębiorstwach rolnych prywatnych bądź państwowych w czasie wakacji letnich. Liczba i czas trwania stażów są określone w programie nauczania. Uczniowie oprócz tego na co dzień poznają pracę w danym zawodzie poprzez uczestnictwo w życiu szkoły oraz pracę w obiektach przyszkolnych, które są własnością lub współwłasnością szkoły, chodzi tu głównie o obiekty inwentarskie, ubojnie, masarnie. Zapewnia to młodzieży doskonałe kształcenie i poznawanie zawodu od „podszewki”. Szkoły zyskują tym samym świetnych, wykwalifikowanych fachowców, a poprzez zarobkową działalność mogą zyskać dodatkowe środki finansowe. Dochód pochodzi głównie ze sprzedaży bezpośredniej płodów rolnych podstawowych i przetworzonych na terenie szkoły, sprzedaży wyrobów z drewna, metalu, prowadzenie różnych usług z zakresu naprawy i wypożyczania sprzętu rolniczego.

W Austrii znajdują się 24 szkoły rolnicze, my zapoznaliśmy się zaledwie z kilkoma z nich, położonymi w Górnej i Dolnej Austrii, były to szkoły rolnicze w Edelhof, Pyhra, Hohenlechen, Ottenschlag, Tulln, Eigen –Schlagl i można śmiało stwierdzić, iż szkoły są perfekcyjnie przygotowane pod względem merytorycznym jak i praktycznym do nauczania zawodu, ze znakomitym zapleczem technicznym. Zaplecze te stanowią maszyny techniczne i sprzęt doskonale dobrane dla poszczególnych grup zawodowych. Uczniowie mogą zapoznawać się z zawodem w nowoczesnie wyposażonych pracowniach zawodowych, urządzonych warsztatach mechanicznych, stolarskich i ciesielskich, krawieckich i kulinarnych zapewniających profesjonalną naukę i przygotowanie do nauczanego zawodu. Istotą poznanych tych szkół rolniczych jest ukierunkowanie ich ze względu na położenie geograficzne. Inne jest zapotrzebowanie poszczególnych grup zawodowych na różnym terytorium. Na terenach górskich i leśnych uczy się młodzież w kierunku obróbki drewna, ciesielstwa, stolarstwa i rzeźby. Na terenach górskich użytkowanych rolniczo uczniowie kształcą się w dziedzinie chowu i hodowli bydła oraz obróbki i przetwórstwa mięsa i mleka, produkcji serów. Wielki nacisk we wszystkich szkołach rolniczych kładzie się na produkcję energii odnawialnej. Odwiedzone szkoły posiadały takie źródło energii odnawialnej, co zapewniało szkole samowystarczalność oraz alternatywne źródło dochodu ze sprzedaży nadwyżki energii do sąsiednich domostw bądź subregionu. Młodzież poznająca tajniki

zawodu ma również w tych szkołach możliwość zaznajomienia się z różnymi metodami produkcji, własnego oceny danej techniki czy metody, poprzez własnoręcznie, namacalne ich sprawdzenie, oraz wyciągnięcie odpowiednich wniosków. Szkoły uczą w ten sposób samodzielności myślenia i podejmowania dobrych decyzji, kształcą doskonałych pracowników, będących niezastąpionymi w swoim fachu, co w efekcie przyniesie rezultaty dla całego kraju i społeczeństwa austriackiego. Szkoły rolnicze ściśle współpracują z innymi organizacjami rządowymi, ze związkami rolników oraz instytucjami naukowymi, i firmami komercyjnymi, które chcą wprowadzić nową technologię w swojej dziedzinie na skalę regionu, państwa i skalę międzynarodową. Poznana przez nas szkoła rolnicza w Tulln, która wraz z jednostkami krajowymi, naukowymi i międzynarodowymi realizuje kilka bardzo ważnych projektów w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego i energii odnawialnej. Firmy komercyjne dostarczają swój produkt /piece/, szkoły natomiast jako jednostka podrzędna wykorzystują je do swoich wcześniej ustalonych celów/centralne ogrzewanie, ciepła woda/ jednocześnie sprawdzając, testując i oceniając produkt. Tak wdraża się w życie nowe, lepsze pomysły nie tylko na skalę kraju. Jednocześnie szkoła zyskuje nowoczesną bazę naukową dla uczniów z zakresu alternatywnych źródeł energii.

AUSTRIACKIE LASY ZWIĄZKOWE

W lasach państwowych Austrii gospodaruje spółka akcyjna Austriackie Lasy Związkowe – ÖBf AG, której wyłącznym właścicielem jest Republika Austrii, reprezentowana przez ministra rolnictwa, leśnictwa, środowiska i gospodarki wodnej w austriackim rządzie związkowym. Spółka ta, jako firma macierzysta koncernu ÖBf, kontroluje inne firmy wchodzące w jego skład za pośrednictwem spółki holdingowej ÖBf Beteiligungs GmbH. ÖBf AG blisko 75% przychodów uzyskuje z gospodarki leśnej. Podstawową część pozostałych przychodów (15–20%) generuje działalność w branżach energetyki i nieruchomości. W 2002 r. Austriackie Lasy Związkowe założyły z firmą energetyczną Kelag Warme spółkę Prąd i Ciepło z Drewna – SWH GmbH. Spółka ta eksploatuje obecnie 29 elektrociepłowni zasilanych biomasą leśną, a kolejne instalacje powstają. Większość elektrociepłowni, których współwłaścicielem są Austriackie Lasy Związkowe, znajduje się w kraju związkowym Salzburg. W roku 2004 ÖBf AG założyły z firmami energetycznymi Wien Energie i Fernwarme Wien spółkę Elektrownia na Biomase – Wien Energie Bundesforste Kraftwerk GmbH & Co KG. Firma ta jest eksploatorem elektrociepłowni Simmering we Wiedniu – największej w Europie instalacji energetycznej zasilanej biomasą leśną. Za pośrednictwem spółki Kraftwerk Tegesbach GmbH Austriackie Lasy Związkowe wkroczyły również do branży małej energetyki wodnej. Obecnie ÖBf AG eksploatuje wspólnie z firmami partnerskimi dwie elektrownie wodne. Powstaje następna, a dwie kolejne są na etapie uzyskiwania oficjalnych pozwoleń. Plany na najbliższe 5 lat obejmują realizację 7–10 przedsięwzięć w

dziedzinie małej energetyki wodnej. ÖBf AG udostępnia również swoje grunty na potrzeby energetyki wiatrowej. W ostatnich dwóch latach spółka podpisała liczne umowy z eksploatatorami elektrowni wiatrowych.

6. POZYTYWNE WZORCE DYWERSYFIKACJI DZIAŁAŃ GOSPODARSTW ROLNYCH W AUSTRII

Według 3 letnich badań przeprowadzonych przez profesora Wojciecha Józwiaka, po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, tylko 16 % gospodarstw w naszym kraju ma zdolność do odtwarzania majątku trwałego. Dla województwa wielkopolskiego wskaźnik ten wynosi ok. 25 - 28 %. Austria posiada zbliżoną strukturę obszarową gospodarstw do naszego województwa, gdyż średnia wielkość gospodarstwa kształtuje się na poziomie 18 ha. Członkowie rodzin rolniczych zmuszeni są do podejmowania prac poza rolnictwem lub szukania dodatkowych, alternatywnych źródeł dochodów. Działania te są często wspierane aktywnie przez poszczególne kraje związkowe. Dotyczą one w szczególności zagadnień takich jak:

- odnawialne źródła energii
- produkt lokalny, sprzedaż bezpośrednia, oraz drobne przetwórstwo produktów rolnych
- produkcja ekologiczna
- funkcjonowanie gospodarstw agroturystycznych
- organizowanie się rolników
- wioski tematyczne

I. Odnawialne źródła energii.

Udział odnawialnych źródeł energii w całkowitym bilansie energetycznym Austrii wzrastał szybko i stanowił w 2005 roku 23,2 % (trzecie miejsce w Europie), a do 2020 roku stanowić ma 34 %. Dla porównania w naszym kraju wskaźnik ten wyniósł 7,2 %, a w 2020 roku zwiększy się tylko do 15 %. Udział biomasy w całkowitym zużyciu energii dochodzi w Austrii do 10 %, a pół miliona gospodarstw rolnych wykorzystuje biomasę, jako materiał grzewczy. Jednak najważniejszym odnawialnym źródłem jest energia wodna ze względu na ukształtowanie terenu i posiadane zasoby wodne (90 % to teren górski i wyżynny) – 11 % w ogólnym bilansie energetycznym. W programie zaproponowanym przez naszego austriackiego partnera znalazły się dwie prawdziwe „perły”.

1. Güssing gmina niezależna energetycznie.

Güssing jest gminą o powierzchni ok. 50 tys. ha i liczbie 27 tys. mieszkańców. Blisko 20 lat temu rozpoczęto realizację projektu zmierzającego do uzyskania niezależności energetycznej w gminie w oparciu o odnawialne źródła energii.

Jednym z głównych inicjatorów tej nowatorskiej koncepcji rozwoju gminy był aktualny burmistrz Bernard Deutsch, który prowadzi również prezentacje najciekawszych obiektów działających w tym zakresie. W gminie Güssing dzięki inwestycjom w odnawialne źródła energii powstało 50 zakładów zatrudniających łącznie 1100 osób z miejscowej ludności, głównie zaś z terenów wiejskich. W Güssing powstało Europejskie Centrum Energii Odnawialnej, ośrodek badawczy zatrudniający 26 osób, współpracujący z najlepszymi placówkami tego typu w Europie. Przez Ośrodek ten przewija się rocznie ponad 50 tys. osób zainteresowanych najnowszymi rozwiązaniami w zakresie energii odnawialnej. Do najciekawszych należą:

- instalacja fotowoltaiczna Centrum Technologicznego
- ciepłownia na biomasę i elektrociepłownia biomasowa w Güssing
- kotłownia peletowa
- wiejska ciepłownia na biomasę wraz z kolektorami słonecznymi w miejscowości Urbersdorf
- biogazownia w miejscowości Strem

Ciepłownia na biomasę i elektrociepłownia w Güssing

Budowę kotłowni na biomasę oraz sieci ciepłej rozpoczęto 15 lat temu. Na dzień dzisiejszy posiada 24 kilometry instalacji ciepłej i obejmuje wszystkie budynki użyteczności publicznej oraz gospodarstwa domowe. Ciepłownia dysponuje dwoma kotłowniami o mocy 5 MW i 3 MW oraz posiada szczytowy kocioł olejowy o mocy 6 MW. Spalany jest miejscowy surowiec drzewny (16 tys. ha lasów w gminie). Koszt budowy ciepłowni wyniósł 10,2 mln euro, a znalazło w niej stałe zatrudnienie 10 osób. W 2002 roku wybudowano i włączono do systemu pierwszą elektrociepłownię o mocy 4,5 MW, gdzie wykorzystuje się zasadę zgazowanej biomasy.

W gminie Güssing działają 3 takie elektrociepłownie i pokrywają zapotrzebowanie na energię elektryczną w 30 %.

Ciepłownia w Ubersdorf

W 1996 roku wybudowano ciepłownię zasilaną biomasą na obszarach wiejskich o mocy 160 KW dla 250 mieszkańców. Koszt inwestycji wyniósł 980 tys. euro. Na dachu ciepłowni zainstalowano kolektory słoneczne na powierzchni 360 m² i rozprowadzono 2,6 km sieci ciepłej. Forma zorganizowania się mieszkańców Ubersdorfu korzystających z ciepłowni to spółdzielnia. Inwestycja w szybkim czasie się spłaciła. Opłata za ogrzewanie i ciepłą wodę przy powierzchni domu 270 m² wynosi rocznie 1400 euro.

Biogazownia w Strem

Biogazownia o mocy 1 MW produkuje energię dla 1200 rodzin. Inwestycja, która kosztowała 4 miliony euro zwróciła się po 6 latach. Biogazownia bazuje na kiszonce z kukurydzy, koniczyny i trawy przy wymaganym areale tych roślin 300 ha. Forma prawna biogazowni to spółka właścicieli obiektów biogazowni i spółdzielnia miejscowych rolników dostarczających surowiec do biogazowni i odbierających przefermentowaną biomasę na własne pola. Biogazownia dostarcza 4,5 GW/h energii elektrycznej i 4,5 GW/h energii cieplnej. W 4 silosach na potrzeby biogazowni można zmagazynować 12 tys. ton biomasy.

W wyniku podjętych działań w gminie Güssing zdołano obniżyć emisję CO₂ o 50 % i stworzyć dużą ilość nowych miejsc pracy, a także wykorzystać własne zasoby surowca, jakim jest las (43 % powierzchni gminy to lasy). Nie bez znaczenia jest również duża ilość dni słonecznych (średnio w roku 300 dni).

Gmina Güssing dzięki szybkiemu rozwojowi w zakresie odnawialnych źródeł energii stała się gminą odrabiającą dystans do innych bogatszych regionów Austrii i dzięki innowacyjnym rozwiązaniom stała się rozpoznawalną w całej Europie.

2. LFS Tulln – Centrum szkolenia zawodowego i doradztwa w zakresie odnawialnych źródeł energii. Jest to 3 letnia zawodowa szkoła rolnicza przygotowująca uczniów do wykonywania 6 zawodów. Obok rolnictwa, usług komunalnych i kształtowania krajobrazu oraz kształcenia w kierunku technika mechanizatora, prowadzi się na najwyższym poziomie (szeroka baza dydaktyczna), zajęcia z zakresu energii odnawialnej i bioenergii. Ta mała szkoła posiadająca tylko 4 klasy (130 uczniów) jest zarządzana przez sprawnego menadżera, wybitnego specjalistę z zakresu energii odnawialnej Dyrektora Jozefa Meisla. Szkoła posiada 30 ha własnych gruntów rolnych, gdzie na 10 ha prowadzi doświadczenia, między innymi z roślinami energetycznymi, Jest samowystarczalna w zakresie wytwarzania energii cieplnej i elektrycznej pozyskiwanych z odnawialnych źródeł. Uczestniczy też w unijnych programach, jak „RECON” – projekt solarny, „TRING” – pozyskiwanie biomasy, czy w programie dotyczącym biogazu. Dzięki tym przedsięwzięciom napływają na rzecz szkoły fundusze zewnętrzne. Testowane są również różnego rodzaju piece wykorzystujące biomasę na cele energetyczne. Od 1990 roku realizowany jest też projekt partnerski z miastem Słubice „chłop jako gospodarz energii”.

Austria jest krajem silnie zalesionym. W Austrii zużywa się dziennie 60 ton drewna, a 1 m³ drewna przyrasta w ciągu 1 sekundy. Przy tym zalesieniu duża część gospodarstw posiada grunty leśne a drewno jest wykorzystywane powszechnie jako materiał opałowy.

Szkoły rolnicze także posiadają ciepłownie na biomasę (drewno) i potrafią jeszcze nadwyżki energii cieplnej sprzedawać. na zewnątrz np. LFS Tulln lub LFS Pyhra, współpracując jednocześnie w zakresie dostaw drewna z miejscowymi rolnikami. Pod względem wykorzystania energii słonecznej do ogrzewania wody, Austria zajmuje drugie miejsce w Europie po Grecji.

II. Produkt lokalny, sprzedaż bezpośrednia oraz małe przetwórstwo

We wdrażaniu tego tematu, traktowanego jako priorytetowy, aktywnie uczestniczy izba rolnicza ze swoimi służbami doradczymi.

Najpotężniejszym sektorem wytwórczości i handlu na całym świecie jest produkcja żywności i jej sprzedaż. Jeszcze pół wieku temu ponad połowa pieniędzy wydanych na zakup żywności trafiała do kieszeni rolnika. Obecnie rolnicy uzyskują nie więcej niż 10 %, pozostałą część dzielą między sobą pośrednicy tj. różnego rodzaju firmy transportowe, przetwórcze i handlowe. Rolnicy mogą odzyskać część utraconych dochodów poprzez różne formy sprzedaży bezpośredniej: sprzedaż owoców i warzyw na miejscu u rolnika, w jego gospodarstwie lub na plantacjach, targi i jarmarki rolnicze, sklepy przy drogach krajowych (z parkingami), sprzedaż z samochodu przystosowanego do sprzedaży produktów spożywczych, sprzedaż wysyłkową, zaopatrzenie stołówek i restauracji, stoiska na polach namiotowych, kempingowych, w miejscowościach turystycznych, przy szlakach turystycznych. Spółdzielnie produkcyjno-konsumenckie działają na zasadzie wzajemnych kontaktów producentów i konsumentów, którzy są stałymi odbiorcami. Dotyczy to szczególnie produkcji ekologicznej.

Wytwarzanie, ochrona i promocja żywności wysokiej jakości odgrywają w państwach Unii Europejskiej, a szczególnie w Austrii, ważną rolę w rozwoju obszarów wiejskich, bo przysparza rolnikom dodatkowych dochodów. Za żywność wysokiej jakości uznawane są, między innymi produkty wytwarzane w konkretnych regionach, według starych tradycyjnych metod. Oznaczone są one odpowiednimi znakami, chroniącymi ich nazwy, region wytwarzania lub specyficzny charakter.

W Austrii, rolnicy sprzedają swoje produkty na rynkach lokalnych z własnej inicjatywy, bez wsparcia politycznego. Ustalają sami ceny i są dzięki temu mniej zależni od polityki cenowej supermarketu. Konsumentów poprzez kontakt z rolnikami mogą nauczyć się doceniać powiązanie żywności, którą spożywają i rolnictwa. Poprzez wytwarzanie produktów lokalnych gospodarstwa stały się bardziej dochodowe, przyciągając konsumentów ze względu na ich jakość. W wyniku wsparcia konsumentów, obecnie organizowane są cotygodniowe targi w wielu austriackich miastach, gdzie rolnicy oferują swoje produkty.

Sprzedaż bezpośrednia produktów rolniczych typowych dla regionu dotyczy: suszonych owoców, nalewek, wódek owocowych, wina moszczowego. W celu zwiększenia sprzedaży, poszczególni

producenci połączyli się w grupy producentów: szlachetnych nalewek, suszonych owoców, czy win moszczonych. Suszone owoce mają tam długą tradycję.

W dalszym ciągu istnieje wiele starych przydomowych suszarni, które z powodu ich kulturowego znaczenia, zostały zachowane. Ze względu na istniejące stare sady gruszkowe, powstał tematyczny szlak gruszkowego moszczu (Moststrasse, Mostbarone, Mostmuseum).

W celu promocji produktów lokalnych w Austrii przyjęto długofalową i wielokierunkową strategię marketingową. Właściwy wizerunek gospodarstwa rolne zapewniły sobie przede wszystkim poprzez wysoką jakość oferowanych produktów. Każde gospodarstwo zajmujące się sprzedażą bezpośrednią wypracowało sobie swoje logo (znak) - nieskomplikowane, czytelne, w kolorach kojarzących się ze wsią, które zamieszcza na wytwarzanych produktach, w punkcie sprzedaży, na samochodzie dostawczym, czy gadżetach. Opakowania produktów są często wykonane z naturalnych materiałów np. z papieru, drewna czy lnianego płótna. Rolnicy wiedzą, że nie wystarczy tylko sprzedawać dobrych oraz ładnie wyglądających produktów. Produkt lokalny - to wyrób lub usługa, z którą utożsamiają się mieszkańcy danego regionu, produkowany zgodnie z tradycją przekazywaną z pokolenia na pokolenie, z surowców lokalnie dostępnych. Produkt lokalny staje się wizytówką regionu poprzez wykorzystanie jego specyficznego i niepowtarzalnego charakteru oraz angażowanie mieszkańców w rozwój przedsiębiorczości lokalnej

Klient chce przy okazji coś przeżyć w gospodarstwie. Rolnicy organizują różnego rodzaju imprezy, takie jak dni otwartych drzwi, gdzie można przyjść i zwiedzić całe gospodarstwo, przyjrzeć się sposobom produkowania żywności i jej przetwarzania. Gospodarze organizują także stoiska na festynach, świętach, różnego rodzaju uroczystościach, fundują nagrody w organizowanych loteriach np. w postaci bonów na zakupy. Przygotowane są także ulotki, ogłoszenia zawierające: logo, nazwę produktów, hasło zachęcające do kupna, mapkę z dojazdem do gospodarstwa, zaproszenie, które skłoni do przyjazdu.

Dzięki aktywnej współpracy z izbami rolniczymi opracowano wraz z innymi gospodarstwami prowadzącymi sprzedaż bezpośrednią katalog z adresami sklepów, gospodarstw dostępny dla mieszkańców miast.

Jako przykłady mogą posłużyć:

- gospodarstwo Waldland w miejscowości Oberwaltenreith, w którym produkuje się zioła na potrzeby przemysłu farmaceutycznego, kosmetycznego i spożywczego. Firma-stowarzyszenie rolników zajmuje się także produkcją olejów tłoczonych na zimno (z wielu roślin min.: lnu, dyni, rzepaku, słonecznika...), posiada własną piekarnię, oraz stawy rybne z hodowlą pstrąga i karpia. Z lnu i konopi produkuje się materiał do ocieplania ścian, strychów i poddaszy.

- gospodarstwa w Reinsberg- Mostbarone Mostmuseum zajmujące się produkcją młodego wina i sprzedażą własnych wyrobów alkoholowych w zagrodzie oraz organizacją imprez okolicznościowych. Wino pozyskiwane jest z winorośli, jabłek, starych odmian gruszy.
- gospodarstwo - firma Sonnentor w Sprögnitz zajmujące się produkcją i sprzedażą bezpośrednią produktów ekologicznych: zioła, herbatki owocowe, herbatki dla dzieci, przyprawy, olejki zapachowe i do masażu, suszone owoce, ciastka itp.

- gospodarstwo makowe w Waldviertel, Gustostückerl z produkcją i sprzedażą bezpośrednią maku i wyrobów z maku, makówek, oleju makowego, kosmetyków, alkoholu, czekolady, ciastek. Prowadzone są tutaj także pokazy dla dzieci i dorosłych – wycieczki pogładowe jak rośnie mak, jest wystawa (mini muzeum sprzętu do produkcji wyrobów z maku). W makowej wiosce przez cały rok organizowane są imprezy kulturalne promujące mak i wyroby z niego uzyskiwane.

- gospodarstwo zajmujące się destylacją whisky w Roggenhof, gdzie można poznać proces destylacji tego szlachetnego trunku. Produkowane są tu także likiery, spirytus, brandy, perfumy. W gorzelnii prowadzone są także odpłatnie pokazy dla turystów z całego świata, prezentacje na video i degustacja trunków.

- gospodarstwo zajmujące się hodowlą kóz i przerobem mleka koziego w miejscowości Altenberg. Produkty wytwarzane w tym gospodarstwie to: mleko, jogurt, ser twarogowy, sery miękkie i twarde, serki topione, sery marynowane w ziołach.
- mała ekologiczna piekarnia, w Sarleinsbach Pogendorf z której chleb i ciastka trafiają na stoły mieszkańców Wiednia i Monachium. Pieczywo wyrabiane jest między innymi z mąki orkiszowej pochodzącej z upraw ekologicznych.

Dużą rolę w organizowaniu się rolników odgrywają izby rolnicze, które podsuwają pomysły i wyszukują nisze w gospodarstwach, wspierają gospodarstwa od strony doradczej i ekonomicznej, działają w sferze poprawy jakości życia, czyli organizacji pracy i czasu wolnego. Dla przykładu, przy budowie - proponują budynki z drewna ze względów oszczędnościowych, pomagają zbywać drewno opałowe, przy zbyciu dziczyzny - proponują sprzedaż bezpośrednią, aby uzyskać korzystniejszą cenę.

Izby rolnicze przeprowadzają szkolenia doskonalenia zawodowego kursy e-learnigowe kończące się certyfikatem, proponują ok. 20 różnych tematów, min. sprzedaż wina, Heuringer, zioła, natura - przyroda.

Przykładem konkretnych działań może być projekt Top Heuringer – gospodarstwa produkujące wina i prowadzące sprzedaż oceniane są jednorazowo, koszt wynosi 100 euro za doradztwo dotyczące organizacji imprez ze sprzedażą wina oraz z obsługą gości.

W przypadku działania takiego jak Echt aus Niederösterreich - „Gute Lebensmittel”- organizowane są kąciki sprzedaży produktów regionalnych: win, wędlin, serów, konfitur itp. w supermarketach w dużych miastach, takich jak Wiedeń.

Następny projekt, który izba rolnicza realizuje pomagając rolnikom, to sprzedaż bezpośrednia z gospodarstw rolnych „Gutes von Bauernhof”, gdzie zwraca się szczególną uwagę na higienę i jakość produktów, gospodarstwa muszą spełniać wymogi takie, jak w gastronomii. Rolnicy specjalizują się w produkcji i sprzedaży różnych produktów takich jak: wyroby mięsne, przetwory mleczne, chleb, miód, przetwory z owoców: konfitury i produkty alkoholowe, jaja i warzywa. Swoje produkty sprzedają na targach. Przykładem takiego dużego targowiska jest targ w Traun, gdzie można nabyć produkty wytwarzane w gospodarstwie.

III. Produkcja ekologiczna - rolnictwo ekologiczne jak mówi definicja, to taki system gospodarowania, który zapewni zrównoważoną produkcję roślinną i zwierzęcą w obrębie gospodarstwa oparty na środkach pochodzenia biologicznego i mineralnego nieprzetworzonych technologicznie, czyli rolnictwo ekologiczne to uprawa roli bez użycia środków chemicznych i stosowanie wyłącznie naturalnych metod uprawy. Do podstawowych zadań rolnictwa ekologicznego należy:

- produkcja zdrowej, nieskażonej i niemodyfikowanej żywności bogatej w substancje odżywcze
- ochrona wartości odżywczych gleby i zapobieganie erozji gleby
- wprowadzanie środków pochodzenia organicznego do gleby
- stosowanie metody płodozmianu
- zrównoważony rozwój produkcji roślinnej i zwierzęcej w gospodarstwie
- produkcja pasz zwierzęcych bez stosowania środków chemicznych
- dbałość o krajobraz naturalny wsi i zachowanie jego walorów dla przyszłych pokoleń.

Austria zasługuje na uwagę, gdyż ma największy udział gruntów ekologicznych w całej Unii Europejskiej, a drugi na świecie. Udział liczby gospodarstw ekologicznych w Austrii w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych wynosi 12 % i z roku na rok wzrasta powierzchnia użytków rolnych zarządzana zgodnie z kryteriami rolnictwa ekologicznego. Austria jest światowym liderem w tym szybko rozwijającym się kierunku produkcji rolnej. W zachodniej prowincji Austrii, w Salzburgu i Tyrolu, udział gospodarstw ekologicznych wynosi już 30%, podobnie w Górnej Austrii. Rynek produktów ekologicznych szybko się rozwija i stanowi potężny bodziec dla rolników. W Austrii, co siódmy rolnik praktykuje rolnictwo ekologiczne oraz produkuje kontrolowane produkty ekologiczne. Rolnictwo ekologiczne jest uważane za najbardziej przyjazną dla środowiska formą rolnictwa. "Ekologiczne" oznacza więcej niż tylko rezygnacja z syntetycznych chemikaliów. Jest ono wspierane przez filozofię zarządzania ekologicznego i życia zgodnego z naturą oraz świadomość, że zasoby naturalne powinny być stosowane w taki sposób, aby mogły zachować środowisko dla przyszłych pokoleń, bez utraty jego wartości. Rosnący trend w kierunku zdrowej ekologicznej metodzie odżywiania znajduje odzwierciedlenie we wzroście zapotrzebowanie na produkty ekologiczne. Wzrost popytu wynika z rozpowszechnionej sprzedaży ekologicznej żywności po niezbyt wygórowanych cenach. Gdzie są ekologiczne produkty kupowane? W Austrii w supermarketach sprzedaje się 75% żywności ekologicznej, marketing regionalny stanowi 10% a marketing bezpośredni 15 % (targi rolne, sklepy rolników, usługi kurierskie, usługi innych firm i gospodarstw). Ekspertów szacują, że przemysł żywności ekologicznej w Austrii obraca w sumie 450 milionami euro rocznie. Rząd Austrii planuje działania zmierzające do dalszego przyspieszenia rozwoju rolnictwa ekologicznego. Austria jest znana z różnorodności regionalnych specjalności i zajmuje wiodącą pozycję pod względem wzrostu ilości oferowanych produktów ekologicznych, a każdy z austriackich krajów związkowych ma swoje kulinarne specjały. Wśród ulubionych produktów ekologicznych w Austrii znajdują się mięso, wędliny, wyroby piekarnicze i mleczne. W Austrii powstały organizacje i stowarzyszenia ekologiczne zajmujące się bio-produkcją i które w swoich zadaniach wymieniają doradztwo, zarządzanie jakością i produktem, badania i innowacje, ochronę konsumentów, informację, marketing itp. We wrześniu 2003 roku otworzyło swoje biuro

w Wiedniu najważniejsze Stowarzyszenie - BIO AUSTRIA . Takie organizowanie się w produkcji ekologicznej rolników i przetwórców zapewnia lepsze usługi i bezpieczeństwo konsumentów i jakości.

W malowniczo położonej Górnej Austrii, graniczącej z Niemcami i Czechami, której władze kładą duży nacisk na eko-rolnictwo pozwalające zmniejszyć obciążenia środowiska naturalnego, znajduje się bio-szkoła w miejscowości Aigen- Schlögl. Szkoła ta realizuje program nauczania w zakresie kształcenia ogólnego oraz kształcenia zawodowego. Bio-szkoła zajmuje się przetwarzaniem zrębków z drzew wykorzystywanych, jako źródło energii odnawialnej. Zrębki drzewne to ekologiczny, atrakcyjny ekonomicznie, opał z biomasy wytwarzany z drewna iglastego i liściastego. Ich jakość i wartość opałowa zależna jest od pochodzenia i sposobu składowania surowca.

W 2002 roku przedstawiono tutaj nauczanie pod kątem bio. Takich szkół jest w Austrii więcej, ale w tej konkretnie szkole zarządzający nią sami przedstawili kierunek i system nauczania biorąc pod uwagę potrzeby regionu. Zajęcia tutaj odbywają się przede wszystkim w formie seminariów, aby nauczyć młodych ludzi tak potrzebnego w rolnictwie ekologicznym myślenia, a program nauczania uzależniony jest od pory roku. Ściśle powiązana jest praktyka z teorią, gdyż szkoła posiada własne gospodarstwo (jest to rzadkość), gospodarstwa posiadają też nauczyciele. W szkole mają szeroki rozmach jeśli chodzi o kierunek nauczania i wiedza ta upowszechniana jest również na zewnątrz. Mają świadomość, że takie działanie w tym regionie jest potrzebne, a oni wypełniają określony obszar niszowy. Daje to wszystkim zadowolenie i sprzyja im też istniejąca polityka. Istotne jest również to, że zdobyta tutaj wiedza będzie wykorzystana później w praktyce.

Liczba gospodarstw bio w tym regionie stale wzrasta. Spowodowane to jest dotacjami unijnymi i tym, że przetwarzanie odbywa się „na miejscu”. Powstają m. in. bio-mleczarnie i bio-piekarnie. Pionierzy idei produkcji ekologicznej byli początkowo wyśmiewani, dziś powstają różne zrzeszenia wspierające działania w kierunku bio.

Miejscowość Schlierbach charakteryzuje się gospodarstwami produkującymi bio-mleko i bio-jaja. Produkcja bio dotyczy przede wszystkim niewielkich gospodarstw. Cena za produkty bio jest wyższa: w przypadku mleka- za 1 l mleka bio rolnik otrzymuje 0,39 EURO, za 1 l mleka konwencjonalnego 0,32 EURO. Podobnie zróżnicowana jest cena w przypadku produkcji bio-jaj. Mimo tej różnicy popularność bio-produktów jest bardzo duża, co wynika też z dużej świadomości mieszkańców regionu w tym zakresie. To właśnie można usłyszeć słowa, cyt. „Życie jest za krótkie, aby pić kiepskie wino...” Uderzający też w przypadku bio producentów jest fakt organizowania się ich w celu zapewnienia sobie rynku zbytu. Bardzo popularna jest również sprzedaż bezpośrednia z gospodarstwa lub na targowisku. Popularne jest tutaj twierdzenie, że wszystko co w regionie jest wyprodukowane – tu powinno zostać skonsumowane.

Alternatywą dla małych gospodarstw było również zorganizowanie się w kierunku produkcji bio-ziół i stworzenie rynku zbytu dla całej produkcji.

IV. Funkcjonowanie gospodarstw agroturystycznych.

Austria zajmuje 8 miejsce na świecie pod względem przychodów z turystyki, w tym z działalności agroturystycznej. Jedną z najczęściej przywoływanych alternatyw dla tradycyjnego rolnictwa i sposobem pozyskiwania dodatkowych źródeł dochodu dla mieszkańców wsi jest rozwój wiejskiej turystyki. Zagadnienie miejsca agroturystyki w dochodach gospodarstw zostało szczegółowo omówione w rozdziale 4 niniejszej publikacji.

V. Organizowanie się rolników

W Austrii gospodarstwa rolne rozszerzyły swoją działalność w wyniku zmian zachodzących na rynku w drodze poszukiwania innego dochodu z gospodarstwa, który z samej produkcji roślinnej i zwierzęcej stawał się niewystarczający do dalszego rozwoju i funkcjonowania na rynku. Gospodarstwa rolne stanęły przed koniecznością szukania innych rozwiązań dla swojej działalności rolniczej która dawałaby im lepszy zbyt swoich produktów i usług a wraz z tym większy dochód z gospodarstwa.

Od 1995 roku, w roku, w którym Austria została przyjęta do struktur UE nastąpił stopniowy ale ciągły wzrost ilości powstających kółek maszynowych, związków branżowych rolników i spółdzielni rolniczych. Obecnie w Dolnej Austrii istnieją 93 kółka maszynowe, które skupiają 50% rolników, a związków branżowych obecnie jest 45. Dużą rolę w tworzeniu kółek maszynowych odgrywa samorząd rolniczy, szkoły zawodowe rolnicze a także pracownicy izb rolniczych. Szefami kółek maszynowych są, między innymi, doradcy rolniczy pracujący w powiatowych izbach rolniczych.

Kółka działają w 3 sferach:

1. ekonomicznej - obsługują swoich członków pod kątem każdej uprawy od siewu do zbioru
2. serwisowej - prowadzą usługi
3. w uzyskaniu dodatkowego źródła dochodu

W wyniku tych działań gospodarstwa lepiej radzą sobie w obecnej trudnej sytuacji na rynku i uzyskują dodatkowy dochód. Kupowana maszyna jest eksploatowana w obrębie kółka maszynowego, dzięki czemu koszty eksploatacji i amortyzacji tej maszyny nie obciążają jednego tylko rolnika. Kółka maszynowe zajmują się, dla przykładu; usługowym i obwoźnym napełnianiem butelek winem w gospodarstwach mających winnice, w okresie zimy odśnieżaniem dróg gminnych, w lasach wykonują prace leśne pozyskują zrębki z lasu, biomasę wykorzystywaną do produkcji energii. Dodatkowym źródłem dochodu jest pomoc w gospodarstwie rolnym (Betriebshilfe) w

momencie choroby lub wyjazdu gospodarza. Kółka maszynowe zajmują się również produkcją kompostu ogrodniczego, wytwarzaniem z rzepaku oleju jadalnego i na biopaliwo, a także usługowo dosuszają zboże. Dobrym przykładem kółka maszynowego jest Kółko Maszynowe, gdzie 110 rolników dostarcza rzepak do produkcji oleju napędowego do tłoczni oleju na zimno. Produkcja odbywa się w gospodarstwie rolnika Geralda Jungmaira z Wels, który wydzierżawił na rzecz Kółka część swoich pomieszczeń na produkcję-tłocznię oleju, zbiorniki na olej oraz magazyny na rzepak. Dodatkowe źródło dochodu gospodarstw to sprzedaż oleju napędowego i makuchu rzepakowego dla zwierząt. Rolnicy organizują się również w spółdzielnie np. serowarnia w Schlierbach jako spółdzielnia rolników. Wytwarzane są tam bio-sery z mleka dostarczonego od rolników prowadzących bio-produkcję mleka. Innym przykładem organizowania się rolników jest spółdzielnia w Schlierbach zajmująca się skupem jaj, ich sortowaniem i dystrybucją od rolników produkujących w gospodarstwach jaja metodami ekologicznymi, czyli bio-jaja. Kolejnym przykładem jest spółdzielnia Bauernecke Lagerhaus Rohrbach, gdzie można zaopatrzyć się we wszelkie artykuły do gospodarstwa domowego oraz produkcji rolnej i ogrodniczej, materiały budowlane oraz nawozy. Na specjalnym stoisku można nabyć produkty wytwarzane w gospodarstwie: ziemniaki, wędliny sery, konfitury, jaja, jak również kupić sprzęt rolniczy i samochody osobowe, a także skorzystać z usług naprawczych.

Najbardziej powszechną formą organizowania się rolników są spółdzielnie. Rolnicy zrzeszeni w kółkach rolniczych działają jako spółdzielnia świadcząca usługi, dostawcy biomasy do ciepłowni czy biogazowni też tworzą spółdzielnie, jednostka handlowa (supermarket) też działa na zasadzie grupy rolników tworzących spółdzielnię.

VI. Wieś tematyczna - to taka wieś, której rozwój podporządkowany jest jakiemuś jednemu pomysłowi, jednemu tematowi, wokół którego tworzą się pomysły na zarabianie pieniędzy. Temat ten najczęściej związany jest z tradycją i tożsamością wsi. Tworząc wieś tematyczną wykorzystuje się i wzmacnia jej indywidualny charakter i odrębną tożsamość.

Austria jest przodującą w tworzeniu wsi tematycznych. Przykładem może służyć wioska Ybbsitz. Jest to wioska specjalizująca się w kowalstwie. Skupiają się tutaj warsztaty szkoleniowe, które oferują programy kształcenia i rozwoju dla austriackich uczniów przyuczających się do zawodu kowala. Prowadzone są specjalne kursy dla kowali i inne zajęcia powiązane z kowalstwem. Zwiedzający ma także okazję przejść krótkie szkolenie z kowalstwa. W wiosce prezentuje się jak wytwarza się metalowe narzędzia. Można zwiedzić również muzeum kowalstwa.

Drugą ciekawą wioską tematyczną jaką zwiedziliśmy jest mała wioska Armschlag, jeszcze do niedawna mała, zapomniana miejscowość, leżąca wśród lasów dolno austriackiego regionu. Przemiany w tej wsi rozpoczęły się w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku. Ich podstawą stały się odtwarzane tu od 1985 roku uprawy maku. Wszędzie widać drogowskazy kierujące na plantacje maku, wiązki makowych główek. Od 20 lat rodzina Gressl zajęła się uprawą maku i nadała wiosce temat. Uprawiane są trzy rodzaje maku: biały, szary i niebieski. Każdy ma inne przeznaczenie, lecz każdy o śladowej zawartości alkaloidów. W gospodarstwie pomysłodawcy wsi można zjeść zupę makową, filet z sandacza z makiem, makaron z makiem, omlety makowe z serem ziołowym, tort makowy. Dodatkowym źródłem dochodu dla mieszkańców wsi są także makowe produkty oferowane pod marką "Mohn amour". Wśród nich: makowe oleje (z niebieskiego, szarego i białego maku), makowe kosmetyki (kremy, mydła, płyny do kąpieli), makowe miody, czekolady, wódki, wreszcie same makówki, które mają duże wzięcie wśród Austriaków i Niemców, używających ich do adwentowych ozdób.

Produkty te dostępne są także w Internecie. Obecnie Armschlag liczy 35 gospodarstw i 80 mieszkańców, ale rocznie odwiedza wieś 30 - 40 tys. gości. Najwięcej gości trafia do wioski maku w czerwcu i lipcu, przyciągają ich wtedy kwitnące makowe pola, oraz makowy odpust przypadający w trzecią sobotę września. Podczas odpustu sprzedaje się od jednej trzeciej do połowy rocznych plonów maku. Makowa wieś Armschlag prezentuje się na stronie www.mohndorf.at. Jest ona przykładem bardzo dobrego wykorzystania Internetu do promocji i sprzedaży produktów wsi tematycznej. Interes ze sprzedażą produktów makowych idzie tak dobrze, że rodzina Gressl urządziła muzeum maku. Można się tam dowiedzieć, że w tej okolicy mak uprawiano od setek lat, że w czasie II wojny światowej Niemcy rekwirowali gospodarzom mak, ponieważ potrzebowali środka uśmierającego ból dla swoich żołnierzy i dlatego miejscowa ludność nazywała strudel upieczony z zakamuflowanym makiem „strudlem wisielczym”. Odwiedziny w tej wiosce pokazują, jak wygląda modelowa wieś tematyczna.

7. MOŻLIWOŚCI SKORZYSTANIA Z AUSTRIACKICH DOŚWIADCZEŃ W POLSCE I WIELKOPOLSCE

W małej powierzchniowo Austrii rolnictwo stanowi znaczny udział w ogólnej gospodarce. Główne regiony rolnicze w Austrii znajdują się w Dolnej i Górnej Austrii oraz w Burgerlandzie. Przeważają drobne i średnie gospodarstwa rolne:

poniżej 5 ha - 33% ogólnej liczby gospodarstw, od 5 do 20 ha - 40% ogólnej liczby gospodarstw. Struktura taka jest bardzo zbliżona do warunków polskich.

Cechą charakterystyczną polskiego rolnictwa jest, prócz dużego rozdrobnienia gospodarstw indywidualnych, duże rozdrobnienie i dodatkowo rozrzut gruntów. Zwiększa to znacznie koszty gospodarowania, utrudnia mechanizację prac polowych i przyczynia się do piętrzenia trudności w prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej.

W związku z trudnościami osiągania wystarczających dochodów z produkcji rolniczej konieczne staje się poszukiwanie nowych, dodatkowych możliwości pozyskiwania dochodu przez rolników.

Podczas wizyty w Austrii mogliśmy zaobserwować i przekonać się, że istnieją ciekawe rozwiązania przynoszące wymierne efekty.

Pozytywne przykłady źródeł pozarolniczych dochodów w Austrii stanowią:

- sprzedaż bezpośrednia,
- rolnictwo ekologiczne,

- energia odnawialna,
- produkcja olejów na cele nierolnicze.

W Dolnej Austrii 35% gospodarstw rolnych utrzymuje się tylko z rolnictwa. Jest to możliwe, ponieważ w małych gospodarstwach następuje produkcja, przetwarzanie produktu i sprzedaż bezpośrednia. W Austrii bardzo rozpowszechniony jest zbyt produktów bez udziału pośrednika, czyli zbyt bezpośrednio z gospodarstwa. Jest to forma, która ma wiele zalet, przede wszystkim eliminuje pośrednika, daje bezpośredni kontakt klienta z producentem, który poznaje jego potrzeby, oczekiwania, istnieje więc niezakłócony przepływ informacji na temat produktu i odbiorcy. Rolnik w Austrii prowadząc sprzedaż bezpośrednią prowadzi dwie różne działalności: produkcyjną i handlową. Angażuje więc czas i kapitał w działalność dystrybucyjną, ponosi nakłady związane z ostatecznym przygotowaniem produktu do sprzedaży. Taka działalność jest również szansą dla rolników polskich i wielkopolskich.

W Austrii dużą tradycję ma produkcja moszczu. W regionie Mostviertel działają stowarzyszenia skupiające producentów np. gruszek, jabłek lub innych owoców. Ciekawym przykładem jest działalność stowarzyszenia skupiającego 19-tu sadowników gruszkowego zagłębia, tzw. Mostbaronen. Produkują oni i jednocześnie sprzedają: sok z gruszek, likier, moszcz, wino, sznapsy, octy, dżemy. Produkcję opierają na tradycyjnych metodach, mają salon sprzedaży i od 40-tu do 80-ciu procent produkcji sprzedają sami, przez sprzedaż bezpośrednią we własnych sklepikach czy salonach sprzedaży. Zwiększenie powierzchni plantacji nie dawało przyszłości tym sadownikom, a łącząc produkcję ze sprzedażą bezpośrednią ratują znacznie swój budżet. Jest to znakomity przykład do naśladowania. Należałoby się zastanowić w tym momencie, czy wielkopolscy sadownicy nie mogliby się na tym systemie wzorować inwestując w przetwórstwo i w przechowywalność, tworząc silne grupy producentów. Należy też zaznaczyć, że spora część produkcji sprzedawana jest odwiedzającym gospodarstwa, indywidualnym turystom, uczestnikom wycieczek. Samo stowarzyszenie i poszczególni członkowie -sadownicy stanowią atrakcję dla danego regionu.

Oprócz opisanej sprzedaży w sklepach lub mniejszych sklepikach przy gospodarstwie rolnicy sprzedają swoje produkty na targowisku. W Austrii można zobaczyć jak funkcjonuje takie targowisko, w kraju gdzie produkt wysokoprzetworzony odgrywa istotną rolę w jadłospisie konsumenta. Sprzedaż produktów z gospodarstwa cieszyła się tam bardzo dużym powodzeniem. W wyznaczony dzień okoliczni mieszkańcy tłumnie przybywają, by zaopatrzyć się w produkty wysokiej jakości, przede wszystkim świeże, pachnące od znanych i sprawdzonych dostawców.

U nas w Wielkopolsce obserwujemy zaczątki takiej sprzedaży, gdzie niektórzy rolnicy próbują zbyć wyprodukowane: masło, ser, jaja, drób. Taka właśnie sprzedaż z wielkopolskich

gospodarstw mogłaby zaistnieć na większą skalę. Należy zaznaczyć że sprzedaż bezpośrednia w Austrii prowadzona jest między innymi dzięki wyjątkowo sprzyjającej polityce państwa.

Sprzedaż produktów odbywa się również w wydzielonych stoiskach w mniejszych regionalnych marketach oraz w dużych marketach prowadzona przez konwencjonalne kanały dystrybucji, Billa czy Spar-gruppe. Należy zauważyć, że współpraca z tymi sieciami jest możliwa dzięki silnym w Austrii organizacjom producentów, które mogą sprostać wymaganiom sieci i mogą wynegocjować korzystne warunki sprzedaży.

Ciekawostką jest sposób sprzedaży bezpośredniej na tzw. Heurigenie - święcie młodego wina. Gospodarze serwują wtedy wyprodukowane przez siebie napitki, wędliny, sery. Ale nie wszyscy i nie naraz. Każdy producent ma wyznaczony czas 4-6 tygodni w zależności od obszaru gospodarstwa. W tym okresie w danej miejscowości otwarta jest tylko jedna knajpka. Kolejność ustalają raz w roku sami zainteresowani. W ciągu tych kilku tygodni sprzedaje się niemal całe wino z rocznej produkcji.

Podsumowując sprzedaż bezpośrednią w Austrii należy podkreślić, że państwo wspiera producentów żywności poprzez stosowanie dogodnych przepisów pozwalających na sprzedaż przetworzonych produktów w tym również alkoholu.

Zaangażowanie organizacji producenckich w Austrii w tworzenie rynków zbytu oraz prowadzone doradztwo specjalistyczne sprawia, że Austria jest nie tylko Bioliderem w Unii Europejskiej, ale również liderem wśród krajów europejskich w sprzedaży bezpośredniej.

Rolnicy w Polsce o porównywalnych arealach ziemi i produkcji mieliby możliwość utrzymywania się tylko z produkcji z gospodarstwa i rozwijania gospodarstw, gdyby mogli sprzedawać produkcję z gospodarstwa w sprzedaży bezpośredniej w takiej lub podobnej formie jak rolnicy w Austrii. Istniejące w Polsce przepisy dotyczące sprzedaży bezpośredniej czyli ustawa z dnia 16 XII 2005 r. o produktach pochodzenia zwierzęcego oraz rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 XII 2006r. do tej ustawy umożliwia w ramach sprzedaży bezpośredniej sprzedaż mleka surowego i surowej śmietany, drobiu, jaj konsumpcyjnych oraz zajęczaków. Jest to zdecydowanie ograniczona ilość produktów. Rolnicy wykorzystują ten przepis i sprzedają w/w produkty na terenie gospodarstwa, na targowiskach lub w halach targowych w miejscach przyległych do miejsca produkcji a także w innych miejscach sprzedaży detalicznej. Sprzedaż w Polsce dozwolona jest też ze specjalistycznych środków transportu. Zainteresowani rolnicy spełniają wymogi a więc: zakres, wielkości, obszar produkcji, wymagania weterynaryjne co do miejsc przeznaczonych do sprzedaży bezpośredniej, a najważniejsze to bardzo rygorystyczne wymagania weterynaryjne obowiązujące przy produkcji produktów zwierzęcych przeznaczonych do sprzedaży bezpośredniej. Jednak sprzedaż ta w Polsce nie jest wystarczająco rozwinięta.

Dziedzina ta wymaga wsparcia ze strony państwa w postaci profesjonalnego doradztwa i korzystniejszych przepisów podobnie jak ma to miejsce w Austrii.

Warte zastanowienia i skorzystania z pozytywnych wzorców jest podejście do tematu rolnictwa ekologicznego. W Austrii prawdziwy rozwój gospodarstw ekologicznych miał miejsce w latach 90 –tych XX wieku. Rolnictwo ekologiczne znalazło poparcie w polityce strukturalnej Unii Europejskiej. Zatwierdzono i zaczęto wspierać finansowo uprawy „bio” z programów rolnośrodowiskowych. Stanowiło to potężny zastrzyk gotówki dla rolników.

Wspólna Polityka Rolna nadała większą rangę przestrzeganiu przez gospodarstwa wyższych standardów w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego i bezpieczeństwa żywności. Jednocześnie trwała edukacja społeczeństwa w tym zakresie.

Unijni rolnicy podobnie jak polscy podlegają rygorom certyfikacji i kontroli. Dopiero spełnienie wymaganych warunków produkcji jest podstawą do wypłat dotacji. Klient kupujący produkt z gospodarstwa ekologicznego musi mieć pewność, że produkt jest dobry. Austria przoduje w Unii pod względem rozwoju rolnictwa ekologicznego. Podczas wyjazdu do tego kraju można wiele takich gospodarstw zobaczyć. Są to gospodarstwa produkujące: mleko, jaja, mięso wieprzowe, czy wołowe, produkty kozie a także prowadzące uprawę ziół i różnorodne ich przetwarzanie. Zasady rolnictwa ekologicznego stosowane są przez 20 tys. gospodarstw (12% wszystkich gospodarstw) na 11% użytków rolnych. Zapotrzebowanie na produkty ekologiczne wzrasta. Wzrost popytu był wynikiem szeroko rozpowszechnionej sprzedaży tych produktów po niezbyt wygórowanych cenach. Austria jest eksporterem ekologicznych zbóż i produktów mleczarskich.

Ochrona środowiska jest jednym z najistotniejszych tematów polityki wewnętrznej Austrii. W Polsce mamy obecnie ok. 11 tys. gospodarstw ekologicznych. Przed przystąpieniem do Unii było ich zaledwie 2200. Mimo dynamicznego wzrostu po 2004 roku, ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw w Polsce jest niewielki, tylko 0,6%. Wielkopolska ma wiele czystych terenów, wolnych od uciążliwego, przemysłowego sąsiedztwa. Tam, gdzie przeważają gospodarstwa kilkuhektarowe, gdzie jest szansa na agroturystykę, tam także jest szansa na produkcję ekologiczną. W Wielkopolsce w 2008r (wg danych Głównego Inspektora Jakości Handlowej Artykułów Rolno – Spożywczych na dzień 31.12.2008) producentów ekologicznych było 545, a ekologicznych przetwórci - 33.

W Polsce i Wielkopolsce- w porównaniu z Austrią- wartość produktu wytworzonego w sposób ekologiczny nie jest oceniana przez społeczeństwo we właściwy sposób. Ciągłe jeszcze nie doceniamy jakości takiego produktu, jego wpływu na zdrowie i środowisko. Z pewnością jest to spowodowane niskimi dochodami ludności, ale także ciągle zbyt niską świadomością społeczną w tej dziedzinie.

Kolejnym wzorcem austriackim godnym naśladowania jest sposób wykorzystywania energii odnawialnej. Austria jest małym krajem nastawionym na uzyskiwanie jak największej niezależności energetycznej a przy tym o bardzo wysokiej świadomości mieszkańców dotyczącej ochrony środowiska naturalnego. Polityka energetyczna Austrii sprzyja powstawaniu małych i większych zakładów wytwarzających energię. Rząd kupuje energię wytworzoną ze źródeł odnawialnych płacąc kwotę za 1 KW wyższą niż za energię wytworzoną w konwencjonalny sposób. Natomiast region wytwarzający energię z tych źródeł ma prawo do zakupu energii z sieci po cenach atrakcyjnych dla potencjalnych inwestorów.

W odwiedzionym przez nas powiecie Gussing(szczegółowo opisanym w poprzednim rozdziale) pojawiają się stale nowe zakłady pracy korzystające z tego systemu. Niezależność energetyczna sprawiła, że warunki życia i przyszłość mieszkańców terenu maluje się w jasnych barwach.

Do Europejskiego Centrum Energii Odnawialnej w Gussing przyjeżdżają zainteresowani tematem naukowcy, samorządowcy, przedsiębiorcy aby uczyć się, jak można korzystać z tego, co znajduje się na miejscu i da się przetworzyć na energię. Przyjeżdżają tu po naukę również Polacy. Pierwszym w naszym kraju powiatem, który ma ambicje stać się samowystarczalnym energetycznie - był powiat olecki w województwie warmińsko- mazurskim. Z „Modelem Gussing” zapoznali się również przedstawiciele podtatrzańskich gmin Czorsztyn, Łapsze Niżne, Nowy Targ, a także z Tomaszowa Mazowieckiego.

Zarówno w Polsce jak i w Wielkopolsce uzyskiwanie ciągłego wzrostu produkcji energii ze źródeł odnawialnych (OZE) możliwe będzie przy optymalnym wykorzystaniu różnych źródeł tej energii. Każdy region kraju ma inne możliwości i inne preferencje. Turbiny wiatrowe powstają i będą najbardziej ekonomiczne tam, gdzie parametry wykorzystania tej formy energii są naturalnie lepsze niż w Wielkopolsce, a więc na Pomorzu i na terenach podgórskich.

Energia geotermalna jest także tematem, który poza Wielkopolską ma już dość dobrze opracowaną dokumentację i prawdopodobnie w najbliższym dziesięcioleciu znajdą się przedsiębiorcy , którzy zainwestują w tę gałąź energetyki odnawialnej.

Dla Wielkopolski w dziedzinie OZE, ciekawymi i godnymi szerszego zainteresowania są ciepłownie na biomasę oraz biogazownie. Olbrzymi postęp w technologiach solarnych budzi także duże nadzieje na większe wykorzystanie tego źródła energii.

Model rozwoju rolnictwa w UE i w Polsce jest modelem wielofunkcyjnym. Jednym z celów produkcji rolniczej staje się produkcja biomasy na cele energetyczne. Głównym producentem surowców na cele energetyczne ma być rolnictwo, ponieważ w Polsce przyjęto regulacje prawne, które będą ograniczać wykorzystanie do celów energetycznych drewna pozyskiwanego z lasów.

Jest to słuszne, ponieważ nie dysponujemy takimi zasobami leśnymi jak odwiedzona przez nas Austria, gdzie większość biomasy stanowi drewno i jego produkty. Żeby zachować właściwy stosunek upraw na cele żywnościowe i energetyczne trzeba będzie wypracować właściwy model, nie dopuszczając do drastycznego zmniejszenia produkcji żywności. Początek tego procesu jest bardzo chwiejny. Wprowadzenie dopłat do roślin energetycznych spowodowało nagły szybki wzrost zakładania plantacji wieloletnich: wierzby, miskantu i ślazuca. Uprawy te stanowią ok. 10 tys. ha i powierzchnia ich od kilku lat nie wzrasta. Wiąże się to z wysokimi kosztami założenia plantacji i niską opłacalnością w stosunku do tradycyjnych upraw a także brakiem systemu kontraktacji, który zapewniłby opłacalność produkcji w perspektywie żywotności plantacji (15 – 20 lat). Potrzebne byłoby bardziej skuteczne wsparcie tej produkcji biorąc pod uwagę fakt, że w Polsce w perspektywie do 2030 roku biomasa ma stanowić główne odnawialne źródło energii (ok. 80% OZE).

Bardzo ciekawy wzorzec do naśladowania stanowi produkcja biopaliw. W Austrii można znaleźć gospodarstwa zajmujące się uprawą i przerobem rzepaku na olej „bio”. Austriackie rolnictwo podobnie jak polskie przechodzi kryzys związany z małą opłacalnością płodów rolnych, mimo to zapotrzebowanie na materiały pędne jest duże i będzie miało zapewne tendencję wzrostową. Alternatywą jest więc wykorzystanie nasion rzepaku uprawianych we własnym gospodarstwie na olej rzepakowy. Rozwinięcie się w Polsce tej metody uzyskiwania paliwa wpłynie na zwiększenie uprawy rzepaku, nie jest to jednak zjawisko negatywne, gdyż w Polsce jak i w Wielkopolsce istnieje konieczność poprawy gospodarki płodozmianowej. Coraz częściej prowadzi się uprawę w monokulturze. Obecnie zbożami obsiewa się 75% gruntów ornych. W tej sytuacji uprawa rzepaku, który jest dobrym przedplonem dla zbóż, zdecydowanie zmieni to zjawisko. Podobnie jak w Austrii powinna rozwinąć się w u nas technologia, która umożliwi produkcję biopaliw „w zagrodzie”. Biopaliwo rzepakowe występuje lokalnie i powinno być wykorzystywane lokalnie, dlatego właściwym rozwiązaniem wydają się małe wytwórnie skojarzone z lokalnymi tłoczniami oleju roślinnego. W Polsce istnieją już możliwości tego sposobu produkcji, poparte uzyskaniem funduszy unijnych na rozpoczęcie takiej działalności. Reguluje to również ustawa o biokomponentach i biopaliwach ciekłych z 25 sierpnia 2006 roku, która stwarza możliwości produkcji na własne potrzeby czystego oleju roślinnego (lub estru) stanowiących samoistne paliwo w ilości 100 litrów/rok/ha użytków rolnych będących w posiadaniu rolnika. Należy podkreślić, że wytwarzanie czystego oleju rzepakowego może być opłacalne głównie w gospodarstwach wykorzystujących makuch na paszę. Natomiast produkcja estrów w gospodarstwie jest trudniejsza z uwagi na konieczność stosowania niezbędnych substancji chemicznych (alkoholu metylowego i ługu potasowego), zagospodarowaniu odpadu glicerynowego oraz zmienną jakością poszczególnych partii oleju, co wpływa na jakość wytwarzanego biopaliwa.

Można stwierdzić, że produkcja biopaliw stanie się już niedługo koniecznością ze względu na zmniejszające się zasoby paliw kopalnianych. Biorąc pod uwagę oddziaływanie na środowisko biopaliwa są nietoksyczne, biodegradowalne i nie obciążają bilansu energetycznego ani emisji gazów cieplarnianych co w obliczu ocieplania się klimatu staje się sprawą priorytetową.

Oprócz wymienionych przykładów efektywnego gospodarowania w Austrii na szczególną uwagę zasługuje sposób w jaki rolnicy austriaccy gospodarują. Zrzeszają się oni w różnego rodzaju formy wspólnej działalności takie jak: kółka maszynowe, związki branżowe rolników i spółdzielnie rolnicze. Obecnie w Dolnej Austrii istnieją 93 kółka maszynowe, które skupiają 50% rolników, istnieje też 45 związków branżowych. Istotną rolę w tworzeniu kółek maszynowych odgrywa samorząd rolniczy, rolnicze szkoły zawodowe a także pracownicy izb rolniczych. Wspólne formy gospodarowania nie mają w Polsce dobrych wzorców. Poprzedni system polityczny skutecznie zniechęcił rolników do takiego gospodarowania. Jednak patrząc na model austriacki, gdzie najbardziej powszechną formą współpracy rolników są spółdzielnie, należy zauważyć, że organizowanie się rolników jest jednym z głównych czynników warunkujących prawidłowe funkcjonowanie rolnictwa w naszym kraju. Należałoby zrobić wszystko, aby uświadomić rolnikom korzyści płynące ze wspólnego gospodarowania. Istotną rolę na tym polu powinny odgrywać samorządy rolnicze w postaci Izb Rolniczych.

W austriackim rolnictwie Izby Rolnicze odgrywają niebagatelną rolę. Podobnie jak u nas rolnicy mają swoich przedstawicieli we wszystkich jednostkach administracyjnych kraju. Różnicę stanowi system doradztwa rolniczego, które jest zawarte w strukturach izby. Doradcy wspierają gospodarstwa od strony doradczej i ekonomicznej, działają w sferze poprawy jakości życia, czyli organizacji pracy i czasu wolnego. Doradcy rolniczy pracujący w powiatowych izbach rolniczych są niejednokrotnie szefami kółek maszynowych. Pomagają rolnikom w sprzedaży bezpośredniej produktów z gospodarstwa, organizując marketing sprzedaży. Izby rolnicze przeprowadzają szkolenia doskonalenia zawodowego, kursy e-learningowe kończące się certyfikatem, w różnych tematach np. ekologia, sprzedaż wina, uprawa ziół itp.

Niewątpliwie jedną z najważniejszych ról w kształtowaniu modelu rolnictwa odgrywają Rolnicze Szkoły Zawodowe w Austrii (LFS). Na terenie państwa austriackiego znajdują się 24 rolnicze szkoły zawodowe kształcące przyszłych fachowców zarówno pod potrzeby gospodarstw rolnych jak i obsługi rolnictwa w dziedzinie przetwórstwa, usług, produkcji i opieki socjalnej. Rolnicze szkoły zawodowe swój profil kształcenia dostosowują ściśle do potrzeb środowiska w jakim się znajdują i tak przykładowo szkoły oprócz typowego kształcenia przyszłych następców w gospodarstwach rolnych oferują inne profile kształcenia.

Na terenach gdzie znajdują się obszary leśne będące w posiadaniu rolników, kształcą się fachowców w dziedzinie obróbki drewna, ciesielstwa, stolarstwa, rzeźby, produkcji energii odnawialnej z drewna. Na obszarach o dużej koncentracji produkcji zwierzęcej, szkoły rolnicze kładą duży nacisk na kształcenie fachowców w dziedzinie pozyskiwania oraz przetwórstwa mięsa i mleka. Ważną dziedziną kształcenia rolniczego w Austrii jest przygotowanie kobiet do prowadzenia gospodarstwa domowego a także umiejętności związanych z urządzeniem imprez. Jedną ze szkół przygotowuje kadrę kobiet jako przyszły pracownik opiekuńczo socjalny na obszarach wiejskich, zarówno dla osób starszych, samotnych jak i w rodzinach, gdzie będzie potrzebna wynajęcia takiego pracownika dla opieki nad starszą osobą.

Inne ważne profile kształcenia w szkołach rolniczych to agroturystyka i turystyka wiejska, odnawialne i alternatywne źródła energii, sprzedaż, marketing, kowalstwo, obróbka metali. Dobrym przykładem do naśladowania systemu szkolnictwa rolniczego Austrii jest baza praktyczna jaką posiada każda szkoła. Szkoły oprócz dobrze wyposażonych gospodarstw przyszkolnych z pełną produkcją rolną posiadają doskonale urządzone warsztaty mechaniczne, ślusarskie, stolarskie, ciesielskie krawieckie, kulinarne. Część szkół posiada własne przetwornie bądź są ich współdziałowcami. Istnieją szkoły, które posiadają własną bazę produkcji energii odnawialnej z materiału roślinnego i zwierzęcego oraz zajmują się jej dalszą dystrybucją.

Wszystko to sprawia, że kształcenie przyszłej kadry dla potrzeb obszarów wiejskich odbywa się w oparciu o szeroko pojętą praktykę w oparciu o własne zaplecze, co jest najskuteczniejszą formą przygotowania dobrych fachowców.

Wiele szkół rolniczych w Austrii, oprócz podstawowych swych zadań edukacyjnych, prowadzi także działalność zarobkową. Działalność ta polega na sprzedaży bezpośredniej produktów rolnych podstawowych i przetworzonych, sprzedaży wyrobów z drewna, metalu, prowadzeniu różnego rodzaju usług z zakresu napraw, wypożyczania sprzętu rolniczego, uboju zwierząt. Niektóre szkoły zajmują się urządzeniem imprez okolicznościowych z kompleksową usługą lokalowo – gastronomiczną.

Szkoły posiadające własną bazę produkcji energii odnawialnej oprócz własnego zaspokojenia energetycznego, sprzedają jej nadmiar na zewnątrz.

Wszystko to uczy przyszłych fachowców w rolnictwie marketingowego podejścia do przyszłej pracy zawodowej. Absolwent szkoły umie precyzyjnie zaistnieć na niełatwym dla niego rynku. Należy nadmienić, że prawie wszystkie szkoły rolnicze swą ofertę chętnie udostępniają dla zwiedzających i zainteresowanych nimi grupom. Zwiedzanie większości szkół jest odpłatne, co również przynosi szkołom dodatkowe dochody.

W czasie odwiedzin szkół rolniczych w Austrii nasuwa się bardzo ważny wniosek, dotyczący ścisłej współpracy szkół z rolnikami, związkami rolników, placówkami naukowymi, firmami komercyjnymi.

Dobrym przykładem jest Szkoła Rolnicza w Tulln (Dolna Austria), w której realizowanych jest wiele projektów państwowych i międzynarodowych dotyczących szeroko pojętej energii odnawialnej, ochrony środowiska i klimatu, gdzie partnerami są instytuty naukowe krajowe i międzynarodowe, związki rolników z Austrii oraz firmy zainteresowane projektami. W szkole produkuje się i wdraża wiele rodzajów energii odnawialnej, nazywanej tam często „zieloną rafinerią” a urządzenia do jej pozyskiwania są bardzo nowoczesne w skali kraju. Dzieje się to dzięki szerokiej współpracy z wieloma instytutami naukowymi, jednostkami badawczo -wdrożeńiowymi w kraju i za granicą. Wszystko to sprawia, że szkoła stała się nowoczesną bazą dydaktyczną nie tylko dla uczniów ale i dla specjalistów krajowych i zagranicznych w zakresie pozyskiwania energii odnawialnej.

Innym przykładem współpracy szkół rolniczych z rolnikami jest lokalizacja na terenie szkoły ubojni zwierząt gospodarskich, co oprócz bazy dydaktycznej daje możliwości prowadzenia ubojni zwierząt dla potrzeb szkoły a także dla rolników dając wymierne korzyści obu stronom.

Wymienione przykłady współpracy szkół ze środowiskiem lokalnym oraz placówkami naukowymi, a także firmami komercyjnymi stanowią ciekawy przykład podnoszenia atrakcyjności oraz roli jednostek edukacyjnych w życiu społeczeństwa. Należy stwierdzić, że przy odpowiednim ustawodawstwie, wymienione powyżej formy działalności szkół rolniczych w Austrii byłyby możliwe do wprowadzenia w warunkach edukacji rolnej Polski.

Reasumując należy stwierdzić, iż mimo różnorodności geograficznej obu krajów istnieje wiele wspólnych problemów dotyczących przemian na obszarach wiejskich. Część z nich została już rozwiązana a nad niektórymi praca ciągle trwa. Doświadczenia austriackie są bardzo bogate, a skorzystanie z nich i wyciągnięcie wniosków zależy tylko od nas.

Literatura

1. *Materiały pozyskane w trakcie wyjazdu szkoleniowego*
2. *Własne notatki i obserwacje z wyjazdu szkoleniowego*
3. *Narodowy Spis Powszechny, GUS, Warszawa*
4. *Poczta W. (2004): Sektor Rolny – sytuacja strukturalna i produkcyjno-ekonomiczna.*
5. *Powszechny Spis Rolny 1996 i 2002, GUS, Warszawa*
6. *Rocznik Statystyczny RP1995-2004, Warszawa, GUS,*
7. *Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce w liczbach, (2004): Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa*
8. *Stereotypy w Unii Europejskiej dotyczące polskiego sektora rolno-spożywczego, (2000): Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa, Warszawa*
9. *Tomczak F. (2004): Od rolnictwa do agrobiznesu, Wyd. SGM, Warszawa*
8. *Encyklopedia Powszechna 2007*
9. *Internet*